

Razvoj identiteta ženskih likova u lektirama trećeg razreda srednje škole

Keleković, Mateja

Master's thesis / Diplomski rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Croatian Studies / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet hrvatskih studija**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:111:915530>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-10-20**

Repository / Repozitorij:

[Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA
ODSJEK ZA KROATOLOGIJU

Mateja Keleković

Razvoj identiteta ženskih likova u lektirama trećeg razreda srednje škole

DIPLOMSKI RAD

A handwritten signature in blue ink, appearing to be 'L. Brajković'.

Mentor: doc. dr. sc. Lovorka Brajković

Sumentor: izv. prof. dr. sc. Davor Piskač

Zagreb, 2020

Sažetak

Cilj rada je bio proučiti i uočiti karakteristike nadopunjenog Eriksonovog modela identiteta na primjeru dvaju ženskih likova, Emme Bovary i Lucije Stipančić. U uvodnom dijelu se opisuje uloga identiteta te spoj s književnosti te se pobliže objasnilo razmišljanje Erika Eriksona i Jamesa Marcie vezano uz psihosocijalnu teoriju identiteta. Nakon toga saznajemo o teoriji 4 različita statusa identiteta (prema prisutnosti ili odsutnosti krize ili predanosti određenom životnom izboru) te njihove karakteristike. Opisani su životi autora romana te sami romani *Gospođa Bovary* i *Posljednji Stipančići* i na kraju su Lucijin i Emmin identitet analiziran kroz različite životne situacije pomoću teorije o četiri različita statusa identiteta. Jesu li njihovi identiteti identitet dani ili oblikovani kroz životno iskustvo i zajednicu u kojoj pojedinac živi, odnosno kako se identitet ostvaruje prihvaćanjem pravila te zajednice ili otporom prema njoj? Može li pojedinac bez obzira na situaciju u kojoj se nalazi utjecati na razvoj svog identiteta ili su glavni likovi oblikovani pod utjecajem odgoja i društva?

Ključne riječi: Eriksonova teorija identiteta, identitet, James Marcia i nadopunjen model teorije identiteta, realizam.

Summary

Main goal of this paper work was to study and observe characteristics of the supplemented Erikson's model of identity on the example of two female characters, Emma Bovary and Lucija Stipančić. The introductory part describes the role of identity and the connection with literature and the thinking of Eric Erickson and James Marcia regarding psychosocial identity theory. After that we learn about the theory of 4 different identity statuses (according to the presence or absence of a crisis or commitment to a particular life choice) and their characteristics. The lives of the novel's authors and the novels themselves are described and in the end, Lucia and Emma's identities are analyzed through different life situations using the theory of four different identity statuses. Are their identities given or shaped through life experience and the community in which the individual lives, how is identity achieved by accepting or resisting the rules of that community? Can an individual, regardless of the

situation in which he finds himself, influence the development of his identity or are the main characters formed under the influence of upbringing and society?

Key words: Erickson's theory of identity, identity, James Marcia and the supplemented model of identity theory, realism.

Sadržaj

1. Uvod.....	1
2. Uloga identiteta.....	2
3. Razvoj ličnosti.....	4
4. Erik Erikson.....	5
5. Teorija identiteta.....	6
5.1.Erik Erikson.....	6
5.2.James Marcia.....	9
6. Četiri statusa identiteta.....	10
6.1. Difuzija identiteta.....	10
6.2. Zaključeni identitet.....	11
6.3. Moratorij.....	12
6.4. Postignuti identitet.....	13
7. Književnost i identitet.....	14
7.1. Realizam.....	15
7.2. Hrvatski realizam.....	15
7.3. Gustav Flaubert.....	16
7.4. O romanu Gospođa Bovary.....	17
7.5. Razvoj Emmine identiteta.....	18
7.6. Vjenceslav Novak.....	24
7.7. O romanu Posljednji Stipančići.....	26
7.8. Razvoj Lucijina identiteta.....	27
8. Zaključak.....	31
9. Popis literature.....	32

1. Uvod

Razvoj identiteta predstavlja jedan od važnijih perioda čovjekova života. Bitno je istražiti opcije i pokušati shvatiti koji stil života čovjeku odgovara i kojim načelima se voditi. Razvoj identiteta traje cijeli život budući da cijeli život pojedinac uči, ne samo u školi, na fakultetu ili pomoću profesije koju je odabrao, već uči i pomoću sklapanja novih prijateljstava, uči svaki dan živjeti u svijetu koji se ubrzano mijenja. Pokušat ćemo shvatiti kako su se tijekom života dvaju glavnih ženskih likova mijenjala stajališta i kako su društvo i obitelj utjecali na razvoj identiteta Emme Bovary i Lucije Stipančić. Razvoj identiteta će biti objašnjen karakteristikama svih četiriju vrsta identiteta.

2. Uloga identiteta

Za većinu mladih ljudi je kasna adolescencija dob kada se javljaju duboke promjene od velike važnosti za budućnost. To je vrlo bitno vrijeme kada se stječe edukacija, kompetencije i vještine koje postavljaju temelj za ostvarivanje prihoda i profesionalnih uspjeha u odrasloj dobi. U tom periodu pojedinac sebi postavlja brojna pitanja koja se tiču percepcije sebe kao osobe koja jest i kakva želi biti, jesu li njeni stavovi i razmišljanja njeni ili pak preuzeti od drugih bliskih ljudi s kojima je u svakodnevnom doticaju. Također, to je vrijeme kada se doživljavaju česte promjene na planu ostvarivanja partnerskih odnosa, poslovnih planova i svjetonazora.¹ Socijaliziranje je osnovna potreba koju je potrebno zadovoljiti kako bi osoba bila ispunjena, no ne bi smjela formirati vlastite stavove i vrijednosti o predmetima koje tko smatra relevantnima za osobni rast i razvoj isključivo na temelju utjecaja društva. Prirodno je da se osobe u kasnoj adolescenciji suočavaju s brojnim izazovima koji ih pripremaju za ostatak teškoća i problema koji ih čekaju u životu. Osoba koja se nalazi u ovom periodu života postavlja sama sebi brojna pitanja poput: Tko sam ja? Koje su moje kvalitete? Što me ispunjava? Čemu težim? Kakvu karijeru odabrati, a koja odgovara mojoj osobnosti? Koje su mi stvari u životu važne? Koje su moje vrijednosti? itd. Pronalaženje odgovora na sva ova pitanja zahtijeva emocionalnu i kognitivnu zrelost. U adolescenciji pojedinac se mora osloniti na svoje procjene, početi vjerovati u ispravnost odluka koje donosi, ali i prihvatiti da će biti odgovoran ukoliko u određenom trenutku donese lošu odluku. Neki pojedinci će pokušati zaobići donošenje odluka oslanjajući se na roditeljske savjete ili se poistovjetiti s razmišljanjem vršnjaka kako bi se osjećali prihvaćenima. Donošenje odluka na taj način predstavlja da osoba još nije formirala vlastiti identitet. Srž identiteta je ideja pojedinca o tome tko on jest, kako se definira i kojim principima se vodi u svom djelovanju. Identitet se formira opažanjem i razmišljanjem o sebi, a smisao identiteta najbolje se može objasniti željom pojedinca da se ističe po nečemu drugačijem od drugih ljudi.²

Identitet nije samo jedan i nitko nema samo jedan identitet, iako je svaki čovjek identičan jedino samome sebi. Svatko istovremeno participira u različitim tipovima identiteta, od individualnih do grupnih i kolektivnih, prihvaća različite uloge u društvu, prepoznaje se ili ne

¹ Arnett, J. (2000.), Emerging adulthood: a theory of development from the late teens through the twenties. *American Psychologist*, str. 475

² Biti, V., Borovečki, Ž., Čiček, M., Gajer-Picun, Đ., Hitrec, G., Jurković. T. i suradnici (1986.), *Od puberteta do zrelosti*, str. 15-25

prepoznaje u različitim „personama“.³ Dakle, osobni identitet oblikovan je iz mnoštva identiteta: rodnog, intelektualnog, političkog, kulturalnog, itd. Sve to utječe na izgradnju identiteta i tvori nas na složeni način prikazujući naše različitosti od drugih, ali i one jednake karakteristike koje nam daju osjećaj zajedništva. Zlatar navodi kako ljudi općenito imaju težnju za jasnim očitovanjem vlastitog identiteta, tj. potrebu da budu prepoznati kao individualna osoba među masi.⁴ Da oni sami znaju tko su, ali da su toga svjesni i drugi. Problem je što uglavnom ni sami ne znaju što čini njihov identitet, a jedan od razloga je i što sami sebe ne vide onako kako ih drugi vide.

Identitet podrazumijeva čovjekovu unutarnju organizaciju vlastitih potreba, poriva, sposobnosti, uvjerenja te poimanja sebe i svoje osobne povijesti. Zbog toga je stvaranje identiteta dugotrajan proces, potrebno je određeno vrijeme kako bi se usvojila sposobnost razmatranja situacije iz različitih perspektiva te formiranje određenog stajališta o nekom predmetu, a kritičnim razdobljem za njegovo stvaranje smatra se kasna adolescencija.⁵ Marcia nam objašnjava kako stvaranje identiteta zahtijeva kognitivne i emocionalne kapacitete koji omogućavaju pojedincu da aktivno iskušava različite moguće alternative kako bi na temelju skupljenih informacija mogao donijeti određene zaključke o tome što ga karakterizira. No, vrlo je bitno napomenuti da sam proces formiranja identiteta niti počinje niti završava u adolescenciji.⁶ Ono što je bitno kod formiranja identiteta u adolescenciji, pogotovo kasnoj adolescenciji, je to što se tada prvi put fizički razvoj, kognitivne vještine i socijalna očekivanja susreću kako bi se omogućilo mladoj osobi da sortira i sintetizira svoje dječje identifikacije u konstrukciji svojeg puta prema odraslosti.⁷

Formiranje identiteta zahtijeva od adolescenta povezivanje prošlosti i sadašnjosti s budućnosti koja je često nejasna i neizvjesna, svoje sposobnosti, interese, sklonosti i druga obilježja s neusklađenim, a često i nemilosrdnim zahtjevima društvene sredine.⁸ S druge strane nalazi se koncepcija identiteta kao adaptacije na određeni socijalni kontekst i određene situacije, odnosno pojedinac mora prilagoditi svoj identitet kako bi zadovoljio biološke i psihološke potrebe u određenom kontekstu. Ta postavka podrazumijeva da je identitet produkt socijalne

³ Zlatar, A. (2004.), *Tekst, tijelo, trauma : ogledi o suvremenoj ženskoj književnosti*, str. 15

⁴ Zlatar, A. (2004.), *Tekst, tijelo, trauma : ogledi o suvremenoj ženskoj književnosti*, str. 17

⁵ Marcia, J. E. (1980). *Identity in Adolescence*. U Adelson, J. (Ur.) *Handbook of Adolescent Psychology*, str. 112

⁶ Marcia, J. E. (1980). *Identity in Adolescence*. U Adelson, J. (Ur.) *Handbook of Adolescent Psychology*, str. 112

⁷ Marcia, J. E. (1980). *Identity in Adolescence*. U Adelson, J. (Ur.) *Handbook of Adolescent Psychology*, str. 113

⁸ Biti, V., Borovečki, Ž., Čiček, M., Gajer-Picun, Đ., Hitrec, G., Jurković. T. i suradnici (1986), str. 50

okoline u kojoj se pojedinac nalazi. No, moguće je da se dogodi upravo suprotno, odnosno da pojedinac bira socijalni kontekst koji je odgovarajući njegovom identitetu.

Pitanjem identiteta i identifikacije bavi se Jonathan Culler u svojoj knjizi *Književna teorija*.⁹ Kada je riječ o problematici identiteta, Culler smatra da su neizbježna dva osnovna pitanja. Prvo je pitanje je li identitet, ili kako Culler kaže „jastvo“, nešto što nam je dano, unaprijed određeno ili nešto što je proizvedeno. Drugo pitanje tiče se toga treba li ga se razumijevati kroz društvo ili kroz pojedinca. Na temelju tih dvaju pitanja javljaju se četiri niti moderne misli. Prva nit gleda na pojedinca kao na nešto individualno, a izražava se riječju i djelom. Druga naglašava kako je svaki pojedinac određen svojim podrijetlom i društvenim karakteristikama te tako druga nit spaja obitelj i društvo. Treća nit uključuje pojedinca i proizvedeno, što znači da pojedinac sam mijenja „jastvo“ svojim djelima. Zadnja nit ističe spoj društvenog i proizvedenog, u smislu da postajemo ono što jesmo kroz različite subjektne položaje koje zauzimamo.¹⁰ Glavna je zapreka koja se javlja pri toj problematici pitanje jesmo li mi ti koji oblikujemo vlastito „ja“ ili mi nemamo pravo glasa, već nam je izbor unaprijed nametnut te smo podčinjeni različitim režimima.

3. Razvoj ličnosti

Erikson je jedan od najpoznatijih psihologa iz područja teorije ličnosti koji je u psihologiju uveo i razradio pojam identiteta. Iako je potekao iz psihoanalitičke tradicije, Erikson je krenuo nekoliko koraka dalje. Prema Eriksonu razvoj ličnosti, odnosno razvoj identiteta traje cijeli život. Ta bitna odrednica definira identitet kao strukturu koju je moguće mijenjati i u odrasloj dobi.¹¹ Razvoj ličnosti kod Eriksona nije toliko psihoseksualan kao kod Freuda, nego je psihosocijalan, odnosno ovisi o zbivanjima u široj društvenoj i kulturnoj sredini, a ne samo o događajima iz ranog djetinjstva. Proces stjecanja identiteta, kako ga vidi Erikson, zbiva se tijekom cijeloga života, prolaskom ličnosti kroz određene stadije razvoja koji su praćeni krizama identiteta.¹²

Freud je tvrdio da su ličnosti formirane oko pete godine života dok je Erikson smatrao da se važni periodi razvoja pojavljuju tijekom cijelog života. Prema Eriksonu, roditelji su osobe s

⁹ Culler, J. (2001.), *Književna teorija : vrlo kratak uvod*, str. 126

¹⁰ Culler, J. (2001.) *Književna teorija : vrlo kratak uvod*, str. 127

¹¹ Erikson, Erik H. (2008.). *Identitet i životni ciklus*, str. 19

¹² Erikson, Erik H. (2008.). *Identitet i životni ciklus*, str. 20

kojima ostvarujemo našu prvu socijalnu vezu, ali postoje i krize učenja kako vjerovati našim roditeljima i kako biti nezavisan. On je te krize učenja nazvao psihosocijalnim konfliktima, za razliku od psihoseksualnih konflikata koji su činili Freudove razvojne stadije. Erikson je poput Freuda zadržao stadijski model razvoja, koji podrazumijeva da ljudi prolaze kroz stadije određenim redoslijedom i da postoje određena pitanja koja karakteriziraju svaki stadij. Vjerovao je da svaki stadij predstavlja konflikt ili razvojnu krizu koja mora biti riješena.¹³

4. Erik Erikson

Erik Homberger Erikson bio je njemački psihoanalitičar priznat za svoj doprinos psihologiji razvoja, a posebno zato što je formulirao teoriju psihosocijalnog razvoja i njegovih osam faza. Rođen je u Frankfurtu, u Njemačkoj, 15. lipnja 1902. godina, a umro je u Massachusettsu, Sjedinjene Američke Države, 12. svibnja 1994. godine. Nakon što je završio srednju školu, Erik je odlučio da želi biti umjetnik. Studirao je umjetnost i neko vrijeme živio je kao mladi buntovnik lutajući po Europi. Tada se dogodio preokret u Erikovom životu koji je zaslužan za njegova postignuća. Bio je to poziv prijatelja koji ga je poslao da zauzme mjesto nastavnika u naprednoj školi koju je stvorila Dorothy Burlingham, prijateljica Anna Freud. Freud je uskoro primijetio Eriksonov odnos s djecom i potaknuo ga da formalno prouči psihoanalizu. Erikson je naposljetku primio dva certifikata Udruge učitelja Montessori i Bečkog psihoanalitičkog instituta.¹⁴ Tako je započeo novi stadij u njegovu životu koji ga je vodio dalje u život. Njegova bliskost s Annom Freud ga je povezala s psihoanalizom i zato je odlučio postati psihoanalitičar. Erikson je upoznao kanadsku instruktoricu plesa po imenu Joan Serson koja je također predavala u školi u kojoj je radio. Par se oženio 1930. i nastavio s troje djece. Njegov sin, Kai T. Erikson, poznati je američki sociolog. Erikson se preselio u Sjedinjene Države 1933. godine i, unatoč tome što nije imao formalni stupanj, bio je ponuđen kao predavač na Harvardu. Također je promijenio svoje ime s Erika Hombergera na Erika H. Eriksona, možda kao način da izgradi vlastiti identitet. Osim na Harvardu, imao je i privatnu praksu u dječjoj psihoanalizi. Tada je Erikson bio povezan s poznatim psiholozima kao što su Kurt Lewin i Henry Murray kao i s antropolozima poput Margaret Mead, Ruth Benedict i Gregory Bateson. Nakon što je radio na Harvardu, psihoanalitičar je radio na Sveučilištu Yale, vrijeme koje je provodio tamo je bilo razdoblje koje je posvetio radu na utjecaju koji

¹³ Larsen, R. J. i Buss, D. M. (2008.) *Psihologija ličnosti: Područja znanja o ljudskoj prirodi*. str. 272

¹⁴ Izvor: <https://www.verywellmind.com/erik-erikson-biography-1902-1994-2795538>

kultura i društvo imaju na razvoj djeteta. Da bi došao do svojih zaključaka, Erikson je provodio studije sa skupinama američke djece. Na taj je način uspio formulirati teorije koje će mu omogućiti da označi vezu između rasta osobnosti i društvenih i obiteljskih vrijednosti. Godine 1950. napisao je svoje prvo veliko djelo *Djetinjstvo i društvo*. Ona je uključivala raspravu o američkoj osobnosti i argumentima o tome kakva bi bila njegova verzija Freudove teorije. Iako je Erikson bio blizu Freudovim teorijama, on se nije složio s ocem psihoanalize u nekim aspektima. Erikson se nije složio s relevantnošću koju je Freud dao seksualnom razvoju kako bi objasnio evolucijski razvoj pojedinca. Erikson je smatrao da je osoba koja je tijekom godina razvijala svoju svijest kroz društvenu interakciju.¹⁵

5. Teorija identiteta

5.1. Erik Erikson

Erik H. Erikson je do svoje teorije identiteta došao istražujući sindrom krize identiteta kod veterana američke vojske. Kriza identiteta je, po mišljenju Eriksona specifično psihičko stanje u jednom prekretnom periodu (pubertet, vjenčanje, umirovljenje i sl.) u kojem uslijed narušavanja kontinuiteta i istovjetnosti *ja* nastaju teškoće u osjećanju identiteta.¹⁶ Kriza identiteta otkrivena je prilikom rehabilitacije američkih ratnih veterana koji su „izgubili osjećaj osobnog identiteta i povijesnog kontinuiteta. Erikson je tako preko proučavanja abnormalnih pojava došao do otkrića normalne krize u razvoju identiteta. Ova razvojna kriza odnosi se na prolazne, no ozbiljne teškoće u oblikovanju stabilnog identiteta mladića ili djevojke, to jest na zbrku uloga koja se tada pojavljuje.¹⁷ Traganje za osobnim identitetom je neizvjestan i težak put ispunjen sumnjama, lutanjem, krizama i eksperimentiranjem s različitim ulogama. Nije svaka kriza identiteta nezdrava, neurotična, naprotiv, ona je često plodan trenutak za preokret u razvoju, prilika za uspješno odrastanje. Normalne, razvojne krize vode višem stupnju psihosocijalne integracije, reverzibilne su i otvaraju nove mogućnosti sazrijevanja. Novi stadij u razvoju uvijek je izazov i „potencijalna kriza uslijed radikalne promjene perspektive“. Ukoliko se kriza formiranja identiteta pozitivno riješi, osoba iz nje izlazi kao samostalna, samosvjesna, jedinstvena ličnost sa stabilnim osobnim identitetom što je najvažnije dostignuće rane mladosti i zalog budućeg uspješnog razvoja

¹⁵ Izvor: <https://www.verywellmind.com/erik-erikson-biography-1902-1994-2795538>

¹⁶ Erikson, Erik H. (2008.). *Identitet i životni ciklus*, str. 31

¹⁷ Erikson, Erik H. (2008.). *Identitet i životni ciklus*, str. 6

osobnosti.¹⁸ Erikson sebe smatra Freudovim učenikom iako radi veliki zaokret u psihoanalitičkom tumačenju ličnosti i postaje predstavnik ego-psihologije koja je proizašla iz klasične psihoanalize. Ego-psihologija smatra kako je ego urođen i prisutan od početka te da je on glavni sustav ličnosti. Prema Fulgosiju Erikson prihvaća ego kao glavni sustav ličnosti te je on osnova funkcioniranja i razvoja ličnosti, također autonoman te kreativan što znači da pronalazi rješenje u svakoj situaciji.¹⁹ Nadalje, Eriksonova psihologija obuhvaća cjelokupni životni razvoj čovjeka, od rođenja do starosti.

S obzirom da je ego urođen postavlja se pitanje kako se pojavljuju konflikti u ličnosti. Erikson je objasnio kako su to suprotna iskustva koja pojedinac ima u odnosu s okolinom. Svaki pojedinac ima osobne krize koje mu omogućuju daljnji razvoj. Eriksonova psihologija smatra kako postoje određeni stadiji psihosocijalnog razvoja kroz koje prolazi svaki pojedinac. Stadiji su genetički uvjetovani i u svakom se stvara specifičan odnos pojedinca i okoline.²⁰ Postoji osam takvih stadija, a njihovo pojavljivanje određeno je načelom epigeneze što znači da sve što raste ima osnovni plan iz kojeg se pojavljuju određeni dijelovi koji imaju svoje vrijeme utjecaja. Kada se svi dijelovi pojave dobivamo funkcionalnu cjelinu.²¹

Stadije razvoja identiteta Erikson je prikazao kao osam stupnjeva psihosocijalnog razvoja ličnosti u knjizi *Identitet i životni ciklus*. Svaki od tih stupnjeva kronološki prati jednu od životnih faza počevši od rođenja pa sve do smrti. Prvi stupanj odnosi se na stjecanje osnovnog povjerenja, drugi na stjecanje autonomije, treći na stjecanje inicijative, četvrti na marljivost, peti na formiranje identiteta, šesti na intimnost, sedmi na stvaralaštvo i osmi na integritet.²² Prvih šest Eriksonovih faza odgovaralo bi približno Freudovim psihoseksualnim fazama, no sedmu i osmu fazu Erikson vezuje za razdoblje od 25. godine do smrti. Erikson tvrdi da s obzirom da su stadiji genetički determinirani, svaki se javlja u određeno vrijeme i u tom vremenu je određeni stadij dominantan.²³ Također, svaki stadij može utjecati na kasnije stadije i svaki stadij povezan je s određenom krizom koja nastaje kao posljedica socijalnih zahtjeva u pojedinim životnim razdobljima. Krize i njihovo rješavanje imaju najveću važnost za razvoj ličnosti. Svaka kriza usmjerena je na proširivanje međuljudskih odnosa i nosi sa sobom mogućnost zadovoljenja i frustracije. Krize imaju pozitivnu i negativnu stranu. Ako se kriza rješava na zadovoljavajući način u pojedincu se pojavljuju pozitivne komponente koje

¹⁸ Erikson, Erik H. (2008.), *Identitet i životni ciklus*, str. 7

¹⁹ Fulgosi, A. (1997). *Psihologija ličnosti, teorije i istraživanja*, str. 61

²⁰ Fulgosi, A. (1997). *Psihologija ličnosti, teorije i istraživanja*, str. 64

²¹ Erikson, E.H. (2008). *Identitet i životni ciklus*, str. 10

²² Erikson, E.H. (2008). *Identitet i životni ciklus*, str. 10

²³ Erikson, E.H. (2008). *Identitet i životni ciklus*, str. 11

mu olakšavaju daljnji razvoj ega te je ličnost zdrava, a ako se krize ne rješavaju na zadovoljavajući način razvoj ega je onemogućen²⁴. Neuspjeh rješavanja jedne krize ne mora utjecati na rješavanje krize u sljedećem stadiju, ali ipak je važno riješiti stare krize na adekvatan način kako bi se na zdrav način mogle riješiti nove. Fulgosi objašnjava kako Erikson svaki novi stadij nastavlja na onaj prethodni i zasniva ga na rješavanju psihosocijalnih konflikata iz prethodnih stadija.²⁵ Stadij započinje završetkom djetinjstva i početkom adolescencije u kojoj pojedinac prepoznaje svoj identitet koji je ključan za odrastanje. Pojedinac u tom razdoblju traga za onim što je, koje su njegove vrijednosti i koje smjerove je odlučio slijediti u životu. Fulgosi navodi kako se pojedinac identificira s drugim pojedincima koji imaju svoj identitet i postižu socijalnu adaptaciju. Kako adolescent nije više dijete, a nije ni odrastao nalazi se pred raznim izazovima života i društva te je upravo zato važno stvoriti vlastitu ličnost. Psihološki konflikt koji se događa u ovom razdoblju je identitet naprema zbunjenosti. On se događa kada pojedinac sve svoje osobine treba integrirati u cjelinu te se pritom uklopiti u socijalnu okolinu.²⁶ Kriza je pozitivno riješena kada pojedinac iz nje izađe kao samostalna i osobita ličnost, ali ukoliko njeno rješenje nije pozitivno kod pojedinca se javlja zbunjenost, tj. konfuzija identiteta. Da bi se kriza riješila potrebno je rješavanje krize ideala, naime svaki pojedinac je zaokupljen idealima koje kombinira sa stvarnošću kao što je zaokupljen i različitim popularnim ličnostima. Također, važno je rješavanje seksualnih konflikata odnosno formiranje spolne uloge.²⁷ Kada je kriza uspješno riješena, nastaje vrlina vjernosti. Ona omogućava adolescentu da prihvaća i da se pridržava socijalnih normi, a iskazuje se kroz težnju za stabilnim ljubavnim vezama, prijateljstvom i sličnim²⁸. Ritualizacija koja se javlja jest ideologija, a iskrivljena ritualizacija jest totalizam, odnosno opsjednutost ili zaokupljenost jednom idejom. Za formiranje identiteta važna su tri uvjeta među kojima je prvi da pojedinac sebe uvijek doživljava kao istu osobu. Drugi uvjet je da okolina prihvaća pojedinca uvijek istom osobom, a treći uvjet je rast pouzdanja, odnosno sukladna percepcija pojedinca od samog sebe i percepcija pojedinca od okoline. Identitet se može s vremenom mijenjati, nestati ili se može razviti kasnije. No, u određenim nepovoljnim situacijama ishod razvoja identiteta može biti formiranje negativnog identiteta. U određenim specifičnim situacijama umjesto gubitka identiteta adolescent osvetnički, iz očaja bira negativni identitet, to jest, identitet zasnovan na svim identifikacijama i ulogama koje su u kritičnim fazama

²⁴ Erikson, E.H. (2008). Identitet i životni ciklus, str. 11

²⁵ Fulgosi, A. (1997). Psihologija ličnosti, teorije i istraživanja, str. 66

²⁶ Fulgosi, A. (1997). Psihologija ličnosti, teorije i istraživanja, str. 66

²⁷ Fulgosi, A. (1997). Psihologija ličnosti, teorije i istraživanja, str. 67

²⁸ Erikson, E.H. (2008). Identitet i životni ciklus, str. 35

razvoja pojedinca predstavljene kao najnepoželjnije ili opasne, a ipak, najrealnije. Izbor negativnog identiteta, naizgled nerazuman i neobjašnjiv postaje razumljiv kada se zna da ovakav izbor donosi olakšanje i spas od konfuzije identiteta. Biranje negativnog identiteta je u skladu s principom *Aut Caesar aut nihil*, tj. *Ako već ne mogu da budem car, onda ću biti – ništa.*²⁹

5.2. James Marcia

Dok Erikson smatra da donošenje odluka koji se tiču izbora zanimanja, prihvaćanje različitih ideologijskih vrijednosti i osjećaj seksualnog identiteta čine temelj formiranja identiteta, James Marcia, s druge strane, smatra da pojedinac odluke koje se tiču važnih osobnih pitanja za identitet donosi putem procesa istraživanja i predanosti. Marcia na temelju Eriksonovih ideja predlaže dva kriterija koja određuju prisutnost stvaranja identiteta: 1. istraživanje i 2. predanost ulozi.³⁰ Istraživanje se odnosi na period preispitivanja, razmišljanja i isprobavanja snalaženja u različitim ulogama i životnim situacijama. Period istraživanja je vrijeme aktivnog uključivanja u odabir između različitih važnih alternativa, dok se predanost odnosi na period u kojem je pojedinac voljan investirati u odluke relevantne za identitet te se pridržavati određenih ciljeva, vrijednosti i vjerovanja³¹. Za konstruiranje osobnog identiteta najvažnijim se smatra istraživanje, koje prethodi stvaranju predanosti te ono podrazumijeva procjenjivanje različitih posljedica prije donošenja izbora. Dimenzija istraživanja povezana je s otvorenosću i znatiželjom, ali i s višim razinama anksioznosti i depresivnih simptoma.³² Istraživanje je samo po sebi intrinzično motivirano, a vidljivo je već u najranijoj dobi kroz istraživanje djeteta kako bi upoznao svijet oko sebe. U toj dobi se ponašanje istraživanja događa spontano, iz vlastita interesa. Za pojedince koji su duboko u ovoj dimenziji karakteristično je aktivno traženje informacija, evaluiranje i korištenje informacija relevantnih za doživljaj sebe, odnosno, stil orijentiran na informacije. Berzonsky tvrdi kako takvi pojedinci kada donose odluke bitne za konstruiranje identiteta su skeptični i voljni testirati aspekte identiteta ukoliko su upoznati s novim, kontradiktornim, informacijama. Prilikom rješavanja problema koriste strategije usmjerene na karakteristike

²⁹ Erikson, E.H. (2008). Identitet i životni ciklus, str. 12

³⁰ Kroger, J. i Marcia, J. E. (2011.), The Identity Statuses: Origins, Meanings and Interpretations. U Schwartz, S. J.; Luyckx, K. i Vignoles, V. L.. (Ur.), Handbook of Identity Theory and Research, str. 38

³¹ Kroger, J. i Marcia, J. E. (2011.), The Identity Statuses: Origins, Meanings and Interpretations. U Schwartz, S. J.; Luyckx, K. i Vignoles, V. L.. (Ur.), Handbook of Identity Theory and Research, str. 38

³² Luyckx, K., Goossens, L., Soenens, B. i Beyers, W. (2006). Unpacking commitment and exploration: Preliminary validation of an integrative model of late adolescent identity formation, str. 365.

problema, imaju visoku potrebu za stjecanjem novih znanja, kognitivno su kompleksni, te oprezni kada je u pitanju donošenje odluka.³³

Što se tiče predanosti, pojedinci s tim stilom suočavaju se s pitanjima u vezi identiteta i situacijama u kojima je potrebno donijeti odluku na način da traže odobravanje od drugih u želji da ispune njihova očekivanja. Imaju nisku toleranciju na dvosmislenost te snažnu potrebu za strukturom³⁴. Poželjno je da pojedinac razmotri čim veći broj alternativa prije stvaranja predanosti određenom načinu razmišljanja, time će njegova konačna odluka dobiti na kvaliteti jer se smatra najboljom od ponuđenih opcija.

Na temelju opisanih dimenzija James Marcia je razvio klasifikaciju pojedinaca ovisno o prisutnom stupnju istraživanja i predanosti ulozi, odnosno statuse. Marcia je dizajnirao četiri moguća statusa identiteta prema kojima adolescenti pristupaju ulogama koje definiraju identitet i vrijednostima i koje se temelje na prethodno opisanim dimenzijama identiteta. Ti statusi su postignuti identitet, moratorij, difuzija identiteta i zaključeni identitet.³⁵ Osobe u statusu postignuta identiteta nalaze se visoko na dimenziji predanosti, nakon čega slijedi istraživanje. Osobe u statusu moratorija visoko su na procesu istraživanja, dok su nisko na dimenziji predanosti, zatvoreni identitet odlikuje predanost bez prolaženja procesa istraživanja, dok osobe u statusu difuzije identiteta nisu ostvarile predanost ulozi, prilikom čega istraživanje može ili ne mora biti prisutno³⁶.

6. Četiri statusa identiteta

6.1. Difuzija identiteta

U ovom statusu kriza identiteta može, ali i ne mora biti doživljena. Ova je faza normalna u ranoj adolescenciji, no kasnije difuzija identiteta može izazvati široki spektar negativnih posljedica za dobrobit pojedinca, kao što je visoka razina anksioznosti.³⁷ Marcia

³³ Berzonsky, M. D. i Kuk, L. S. (2000.), Identity Status, Identity Processing Style, and the Transition to University. *Journal of Adolescent Research*, str. 84

³⁴ Berzonsky, M. D. i Kuk, L. S. (2000.), Identity Status, Identity Processing Style, and the Transition to University. *Journal of Adolescent Research*, str. 86

³⁵ Kroger, J. i Marcia, J. E. (2011.), The Identity Statuses: Origins, Meanings and Interpretations. U Schwartz, S. J.; Luyckx, K. i Vignoles, V. L.. (Ur.), *Handbook of Identity Theory and Research*, str. 33

³⁶ Kroger, J., Martinussen, M. i Marcia, J. E. (2010.), Identity status change during adolescence and young adulthood: A meta-analysis. *Journal of Adolescence*, str. 683

³⁷ Lacković-Grgin, K. (2006) *Psihologija adolescencije*, str. 45

pojašnjava kako pojedinci u ovom statusu imaju određeni smjer kada su u pitanju vokacijski i ideološki smjerovi, no u tom periodu rijetko je donošenje krajnjih odluka. Također, karakterizira ih i manja samostalnost kada je u pitanju odlučivanje³⁸. Osobe u ovom statusu često imaju probleme s prilagodbom kada je u pitanju prelazak na fakultet³⁹. S obzirom na to da sami nemaju definirano jasno razmišljanje o relevantnim područjima za identitet, na njih je lako utjecati te su skloni mijenjanju mišljenja ovisno o specifičnoj situaciji. Općenito učenici u ovom statusu imaju malu mogućnost samostalnog donošenja odluka. Moglo bi se reći da oni nisu motivirani, niti imaju mogućnosti izboriti se za vlastito mišljenje. Kognitivno, s obzirom na to da nemaju čvrsto postavljene predanosti koje su važne za definiranje identiteta, niti pokazuju želju za njihovim uspostavljanjem, prilikom donošenja odluka oslanjaju se na intuiciju i zavisan stil.⁴⁰ Kako Marcia tvrdi, osobe u statusu difuzije identiteta obavljaju aktivnosti zbog vanjskih pritisaka, naspram intrinzičnih motiva. U odsutnosti jasnog osjećaja identiteta iskazuju široki raspon negativnih emocionalnih stanja poput pesimizma, dosade, bijesa, anksioznosti, zbunjenosti te osjećaja beznađa. Ideje zadržavaju samo privremeno i subjektivno ih doživljavaju kao podložne promijeni.⁴¹ Posljedica takvog razmišljanja je slab osjećaj smjera ili svrhe u životu te nestabilan doživljaj kontinuiteta. Učenik koji je u difuziji identiteta najvjerojatnije neće pokazivati sigurnost glede upisa na fakultet, a ukoliko je odabrao neki studijski program, najčešće će motiv za odabir biti vanjske prirode, te će odluku donijeti pod pritiskom drugih bliskih osoba.

6.2. Zaključeni status

Osoba u fazi zaključenog identiteta još nije doživjela krizu identiteta. Vrijednosti roditelja i društva za nju su neupitne, pa tako roditeljske vrijednosti u najvećoj mjeri utječu na njihove izbore i predanost⁴². U ovom statusu identiteta su učenici koji ulažu malo truda u istraživanje i koji su manje motivirani za angažiranje u samom procesu donošenja odluka od pojedinaca sa postignutim identitetom. Pojedinci u zaključenom statusu identiteta ostvaruju

³⁸ Marcia, J. E. (1993.), The Ego Identity Status Approach to Ego identity. U Marcia, J. E., Waterman, A. S., Matesson, D.R., Archer, S.L. i Orlofsky, J.L. (Ur). Ego Identity: A Handbook for Psychosocial Research, str. 4

³⁹ Berzonsky, M. D. i Kuk, L. S. (2000.), Identity Status, Identity Processing Style, and the Transition to University. Journal of Adolescent Research, str. 82

⁴⁰ Blustein, D. L. i Philips, S. D. (1990). Relation between ego identity statuses and decisionmaking styles, str. 160-168

⁴¹ Marcia, J. E. (1993.), The Ego Identity Status Approach to Ego identity. U Marcia, J. E., Waterman, A. S., Matesson, D.R., Archer, S.L. i Orlofsky, J.L. (Ur). Ego Identity: A Handbook for Psychosocial Research, str. 5

⁴² Lacković-Grgin, K. (2006.), Psihologija adolescencije, str. 89

predanost prema prvim idejama koje su bile razmotrene, najčešće su one posuđene od roditelja.⁴³ Te karakteristike pojedincu omogućavaju da okolini djeluje kao osoba čvrstih stavova kojoj nije problematično iskazati svoje mišljenje i koja je vrlo fokusirana na ostvarivanje zadanih ciljeva. Prilikom donošenja odluka više se oslanjaju na zavisne strategije donošenja odluka. Kod njih je zabilježena i percepcija da su ishodi pod utjecajem vanjskih faktora i više su orijentirani na dalju budućnost. Za učenike u ovom statusu veća je vjerojatnost da će pokazivati višu sigurnost glede izbora koji su donijeli, iako su im ti izbori zapravo nametnuti. Oni će manje vremena i truda utrošiti u razmatranje različitih opcija koje se nude. Ukoliko prilikom ostvarivanja cilja naiđu na prepreke ili njihov pokušaj postizanja cilja rezultira neuspjehom, za to će okriviti vanjske faktore te neće percipirati svoju odgovornost čime se zaštićuju od negativnih efekata na njihovo samopouzdanje i osjećaj samoefikasnosti (Kroger, 2007). Češće koriste normativnu orijentaciju u konstruiranju osjećaja identiteta na način da se konformiraju očekivanjima značajnih drugih i brinu se oko održavanja postojeće strukture identiteta. Mladi u zatvorenom statusu kroz kasnu adolescenciju pokazuju veću anksioznost i nesigurnu privrženost u usporedbi s drugim statusima.⁴⁴ Čini se da ipak pojedinac u ovom statusu nema problem s time što je njegovo ponašanje pod utjecajem drugih, već ga to čak štiti od neugodnih emocija kao što je anksioznost.

6.3. Moratorij

U statusu moratorija osoba doživljava krizu identiteta koja je potiče da aktivno traži alternative. Ona se pokušava nečemu posvetiti, no prije toga želi eksperimentirati s različitim stilovima života. Za ovaj status identiteta karakteristično je da se predanost još nije ostvarila ili se pak pojavljuje samo dok se ispituju brojne alternative, no u ovom statusu ne donose se relevantne odluke niti se preuzima odgovornost.⁴⁵ U stadiju moratorija osoba pokazuje angažman u procesu donošenja odluka koje se tiče karijere kroz istraživanje različitih opcija. Adolescente u statusu moratorija karakterizira visoka razina anksioznosti. S obzirom na to da se u statusu moratorija osobe nalaze se u procesu potrage za predanošću identitetu, to zahtijeva određenu vrstu kognitivnog napora koji u većini slučajeva izaziva napetost koja nastaje kao posljedica. Kako Marcia objašnjava, razina stresa je vrlo visoka

⁴³ Lacković-Grgin, K. (2006) Psihologija adolescencije, str. 134.

⁴⁴ Lacković-Grgin, K. (2006) Psihologija adolescencije, str. 137

⁴⁵ Lacković-Grgin, K. (2006.), Psihologija adolescencije, str. 136

kada imaju osjećaj da im niti jedna alternativa ne odgovara te da ne preferiraju niti jednu od ponuđenih opcija.⁴⁶ Kako bi se obranili od postojeće anksioznosti te ju održavali pod kontrolom, pojedinci u ovom statusu češće rabe poricanje, projekciju i identifikaciju. U istraživanju koje su proveli Berzonsky i Kuk, pokazalo se da što je više prisutno istraživanje samoga sebe kod adolescenata to su spremniji uključivati se u zadatke zbog intrinzičnih razloga, bez potrebe da od drugih traže odobravanje i emocionalnu potporu pa su u tom smislu samostalniji. Što se tiče donošenja odluka, moglo bi se reći da osobe u ovom statusu pokazuju veću samostalnost pa iako još nisu donijeli konačne zaključke o identitetu kojem žele biti naklonjeni, njihovo ispitivanje dostupnih alternativa je na visokoj razini.⁴⁷ Iako su osobe u statusu moratorija vrlo posvećene istraživanju različitih opcija, kada je riječ o karijeri, oni su svjesni potrebe za iniciranjem početka ostvarivanja karijernog plana.⁴⁸ Kognitivno, osobe u moratoriju češće su skeptične glede svog znanja o nekom predmetu. Iz tog razloga možemo očekivati da će učenici u moratoriju češće biti manje sigurni u svoje odluke, samim time što ih smatraju promjenjivima.

6.4. Postignuti identitet

Fazu postignutog identiteta označava rješavanje krize identiteta i stjecanje identiteta, što se iskazuje kroz stabilnost u predanosti poslu i drugim ulogama, drugim osobama te moralnim vrijednostima. Takva osoba posjeduje sklad između vlastitih nadahnuća i sposobnosti te je sklonija postavljanju realističnih ciljeva⁴⁹. Za osobu koja je u statusu postignuta identiteta ključno je znati da je formirala predanosti ciljevima, vrijednostima i vjerovanjima nakon ozbiljnog razmatranja i istraživanja alternativa. Osobe u tom statusu glavnom pokazuju osjećaje samopouzdanja, stabilnosti i optimizma u vezi pogleda na budućnost, a ukoliko se pojave prepreke u ostvarivanju željenih ciljeva, teže ih je pokolebati, odnosno ne gube zamišljene smjerove i imaju višu motivaciju prema uspjehu.⁵⁰ Što se tiče kognitivnih procesa, pojedinci u ovom statusu imaju sposobnost boljeg funkcioniranja pod stresom te češće rabe strategije planiranja i koriste racionaliziranje i sistematičan pristup

⁴⁶ Marcia, J. E. (1993.), The Ego Identity Status Approach to Ego identity. U Marcia, J. E., Waterman, A. S., Matesson, D.R., Archer, S.L. i Orlofsky, J.L. (Ur). Ego Identity: A Handbook for Psychosocial Research, str. 11

⁴⁷ Berzonsky, M. D. i Kuk, L. S. (2000.), Identity Status, Identity Processing Style, and the Transition to University. Journal of Adolescent Research, str. 92

⁴⁸ Lacković-Grgin, K. (2006) Psihologija adolescencije, str. 151

⁴⁹ Lacković-Grgin, K. (2006.), Psihologija adolescencije, str. 139

⁵⁰ Berzonsky, M. D. i Kuk, L. S. (2000). Identity Status, Identity Processing Style, and the Transition to University, str. 94

prilikom donošenja odluka. Prema Lacković-Grgin, osobe u ovom statusu imaju i veću autonomiju u svom djelovanju, bolje izvođenje u stresnim uvjetima, prosuđuju na visokoj moralnoj razini i vrlo su kreativni. U međusobnim odnosima su topli i suosjećajni, pouzdani te se vode etičkim principima u ophođenju s drugima. Očekuje se da će učenici u ovom statusu identiteta pokazivati veću orijentaciju na određeno područje kod donošenja odluke vezane uz edukaciju te se i držati tog izbora.⁵¹ Iako su osobe u ovom statusu pomno razmotrile razne alternative, ipak ne možemo očekivati stabilnost u njegovom održavanju jer se u kasnijim razdobljima javljaju brojne krize. Čak i kod odraslih osoba nije rijetkost da se doživljava kriza identiteta nakon što su promijenili mišljenje kao rezultat dugogodišnje prilagodbe promjena u njihovom socijalnom životu. Iako sam izraz postignuti identitet može sugerirati stabilnosti, ipak se ne radi o nečem što je dugotrajno i nepromjenjivo.⁵²

7. Književnost i identitet

Književnost je oduvijek proučavala pitanje identiteta. Od pripovijesti u kojima je identitet najčešće bio određen rođenjem i položaju na društvenoj ljestvici, pa sve do onih gdje se identitet definirao na osnovu okolnosti u kojima se lik nalazi jer upravo te okolnosti, najčešće nesretne, otkrivaju određene osobne kvalitete lika. Upravo se zato može postaviti pitanje je li identitet definiran onime što nam je dano ili je to pak nešto što se s vremenom konstruira na osnovu vanjskih podražaja okoline.⁵³ „Temeljni identitet likova nastaje kao posljedica njihovih postupaka, borbe sa svijetom, no taj se identitet zatim postavlja kao osnova, čak i uzrok tih postupaka... Književna djela obično reprezentiraju pojedince, pa je borba za identitet borba u pojedincu ili borba između pojedinca i grupe – likovi se suprotstavljaju ili pokoravaju društvenim normama i očekivanjima“⁵⁴

⁵¹ Lacković-Grgin, K. (2006.), Psihologija adolescencije, str. 141

⁵² Bluestein, D. L., Devenis, L. E. i Kidney, B. A. (1989). Relationship between identity formation process and career development. *Journal of Counseling Psychology*, 36, 196-202.

⁵³ Culler, J. (2001.) Književna teorija– vrlo kratak uvod, str. 129

⁵⁴ Culler, J. (2001.) Književna teorija– vrlo kratak uvod, str. 130

7.1. Realizam

Solar navodi da riječi realan i realizam susrećemo u svakodnevnom govoru te se one upotrebljavaju na vrlo različite načine. Najopćenitije se tim riječima koristimo u suprotnosti s pojmovima poput mašta, idealno, neostvoreno⁵⁵ Solar objašnjava da znanost o književnosti, također, rabi nekoliko značenja za pojam realizam. Tako je najopćenitije značenje izvedeno iz Aristotelova pojma *mimesis*, odnosno oponašanje. Takvo se određenje pojma realizam odnosi na cjelokupnu književnost u kojoj se na uvjerljiv način nastoji opisati stvarnost. No, i ono je podložno filozofskim raspravama o tome što to „prava stvarnost“ zaista jest.⁵⁶ Solar nastavlja o tome da se najuži pojam realizma određuje kao književni pravac, ali je takvo shvaćanje realizma uglavnom napušteno. Realizam se uglavnom određuje kao književna epoha koja se našla između romantizma i modernizma.⁵⁷ Slamnig navodi tri uzroka pojave realizma u književnosti: razvoj prirodnih znanosti, liberalizacija javnoga života te zasićenost romantizmom. Također, objašnjava da su realisti bili osjetljivi na slabe točke romantičara te traže neposredan odnos sa stvarnim svijetom, odnosno njegovo realnije oslikavanje.⁵⁸ Roman postaje najraširenija književna vrsta, a opisuje pojedinca u krugu obitelji, porodice i društvenog sloja kojem pripada, temeljni je postupak oblikovanja naracija, karakter biva prepoznatljiv uglavnom prema svojim postupcima, a obično se i mijenja tijekom pripovijedanja koje se razvija kroz opsežnu, manje ili više razgranatu fabulu⁵⁹. Flaker tvrdi kako pripovjedač realističnog djela se za razliku od romantičarskog pripovjedača nastoji ograditi od stvarnih likova ili karaktera i ne želi se identificirati s njima.⁶⁰ Što se tiče vremenskog perioda, određuje pojavu realizma tridesetih godina devetnaestog stoljeća, u vremenu trajanja romantizma. Vezano uz to, opće nastajanje realizma datira početkom druge polovice devetnaestog stoljeća.⁶¹

7.2. Hrvatski realizam

Flaker (1986.) ističe da se realizam u hrvatskoj književnosti javlja znatno kasnije nego u ostalim europskim književnostima, odnosno realizam se u hrvatskoj književnosti tek

⁵⁵ Solar, M. (2003.), Povijest svjetske književnosti: kratki pregled, str. 222

⁵⁶ Solar, M. (2003.), Povijest svjetske književnosti: kratki pregled, str. 222

⁵⁷ Solar, M. (2003.), Povijest svjetske književnosti: kratki pregled, str. 223

⁵⁸ Slamnig, I. (1999.), Svjetska književnost zapadnoga kruga, str. 207

⁵⁹ Solar, M. (2003.), Povijest svjetske književnosti: kratki pregled, str. 224

⁶⁰ Flaker, A. (1976.), Stilske formacije, str. 157

⁶¹ Slamnig, I. (1999.), Svjetska književnost zapadnoga kruga, str. 208

konstruira u vrijeme kada u europskim književnostima dolazi do njegove dezintegracije. Šicel (2005.) sugerira da se hrvatski realizam javlja u nemirnom političkom periodu banovanja grofa Khuena Hedervaryja. U politici dolazi do razilaženja s Mađarima zbog nepoštivanja hrvatsko-ugarske nagodbe. Taj se sukob s Mađarima sve više zaoštrava te dolazi do općenarodnog pokreta protiv mađarskog hegemonizma.⁶² Nemeč tvrdi kako mlado građanstvo preuzima stvarnu ekonomsku moć u zemlji. Također, Nemeč objašnjava kako su ti problemi postali glavna tematika većine hrvatskih realista.⁶³ Taj se zaokret u književnosti događa početkom osamdesetih godina devetnaestog stoljeća, a kao početak hrvatskog realizma, prema Nemeču, najčešće se navodi 1881. godina. Upravo te godine 9. prosinca umire August Šenoa, a Kumičić objavljuje svoje djelo Olga i Lina.⁶⁴ Nemeč objašnjava da se za hrvatski realizam veže i pojam regionalizma, a realisti polaze od Zagreba prema pokrajinama. Eugen Kumičić prikazuje Istru, Vjenceslav Novak Senj i Primorje, Josip Kozarac Slavoniju, Ksaver Šandor Gjalski Zagorje, a Josip Draženović Liku.⁶⁵ Upravo navedeni autori čine jezgru hrvatskog realizma. Godine 1899., objavom Novakova romana Posljednji Stipančići, hrvatska književnost dobiva pravi, realistični roman koji je svojom stilskom čistoćom blizak djelima europskih realista. Na kraju Šicel objašnjava da iako je razdoblje hrvatskog realizma bilo pomiješano različitim stilskim obilježjima, književnost je uspjela sačuvati homogenost u izravnom svjedočenju o tome vremenu, političkim 10 sukobima, društvenim promjenama te tragičnim individualnim ljudskim sudbinama.⁶⁶

7.3. Gustav Flaubert

Gustave Flaubert rođen je 12. prosinca 1821. godine u Rouenu gdje provodi i većinu svoga djetinjstva. Godine 1832. upisuje rouensku gimnaziju gdje se oduševljava književnošću što će velikim dijelom obilježiti njegov život. Nakon završene gimnazije, 1841. upisuje se na Pravni fakultet u Parizu. Zaljubljuje se u jedanaest godina stariju Elisu Foucault, ženu glazbenog izdavača Mauricea Schlésingera. U siječnju 1844. godine, za vrijeme kratkog

⁶² Šicel, M., (2005.), Povijest hrvatske književnosti, str. 23

⁶³ Nemeč, K. (2005.), Vjenceslav Novak-vrhunac hrvatskog književnost realizma u: Novak, V. Posljednji stipančići, str. 323

⁶⁴ Nemeč, K. (2005.), Vjenceslav Novak-vrhunac hrvatskog književnost realizma u: Novak, V. Posljednji stipančići, str. 324

⁶⁵ Frangeš, I. (1978.) Književnost hrvatskog realizma u europskom kontekstu, u: Hrvatska književnost u europskom kontekstu, str 386

⁶⁶ Nemeč, K. (2005.), Vjenceslav Novak-vrhunac hrvatskog književnost realizma u: Novak, V. Posljednji stipančići, str. 324

puta, doživljava epileptični napadaj koji je znak teške živčane bolesti te zbog toga prekida studij i odlazi živjeti u ladanjsku kuću na Seini. Nedugo nakon toga, život su mu obilježile nagle i bolne nesreće poput očeve smrti te smrti mlađe sestre tek dva mjeseca poslije. 1866. godine putuje u London gdje je imenovan vitezom Legije časti . Za vrijeme rata s Prusijom, radi kao bolničar u Rouenu te poručnik u Nacionalnoj gardi. Bolestan i bez novca, ipak nastavlja raditi i pisati. Dana 8. svibnja 1880. godine doživljava moždani udar i umire. Pokopan je u Rouenu.⁶⁷ Za Gustava Flauberta kažu da se nikada ničim nije bavio osim književnošću. „Književnost je, po njegovu mišljenju, bila uzvišena funkcija, jedina važna funkcija na svijetu.“⁶⁸ Sav svoj život posvetio je pisanju, pokušavajući u književnosti stvoriti savršen izraz. Uz Flauberta se često veže sintagma borba s riječju, pa Guy de Maupassant za njega kaže: „Sagnute glave, lica i vrata puna krvi, naprežući sve mišiće, kao atlet za hrvanje, ulazio je u očajnu borbu s idejom i riječju...“. Upravo zbog takve ustrajnosti i želje za savršenim realističkim izrazom, Flaubert je, u ovome književnome razdoblju, za sobom ostavio iznimno vrijedan stvaralački inventar. Školovanjem u rouenskoj gimnaziji, Gustave Flaubert oduševio se književnošću te je već 1835. godine, kao četrnaestogodišnjak, počeo pisati pripovijetke i objavljevati književne novine. „On nije pisao za čitatelja koji u kutu kraj peći pogledom traži uzbudljive i sladunjave priče. Pisao je za onoga koji glasno izgovara, koji u zvuku riječi, u ritmu svoga glasa osjeća golemi zanos što ga stvara njegova izgovorena rečenica.“⁶⁹

7.4. O romanu Gospođa Bovary

Roman Gospođa Bovary Gustave Flaubert pisao je od 1851. do 1856. godine izjavivši da je taj roman počeo pisati „iz mržnje prema realizmu“. Zanimljivo je da je u taj roman uložio toliko truda da je napisao čak 70 nacрта za plan romana te izjavio da „U Gospođi Bovary neće biti nijedne mlitave rečenice“.⁷⁰ Također, kritičar Štambak u svome djelu Odabrana francuska proza navodi da je autor čak sedamnaest puta prerađivao ovaj roman. Roman izvorno pripada razdoblju realizma, ali je prožet romantičarskim elementima. „Flaubert nasljeđuje od romantičara vjeru u ideal lijepoga, a ta vjera prelazi kod njega gotovo

⁶⁷ Šafranek, I. (1995.), *Gospođa Bovary i Sentimentalni odgoj Gustavea Flauberta u U traganju za izgubljenim vremenom Marcela Prousta*, str. 67-71

⁶⁸ Bogdanić, N. (2000.) *Veliki majstor stila: uz 120. obljetnicu smrti Gustava Flauberta*, str. 419-422

⁶⁹ Bogdanić, N. (2000.) *Veliki majstor stila: uz 120. obljetnicu smrti Gustava Flauberta*, str. 419

⁷⁰ Štambak, D. (1998.) *Odabrana francuska proza*, str. 168

u 'estetički misticizam'.⁷¹ Djelo je zamišljeno kao sukob između snova i zbilje, odnosno između iluzije i razočaranja. Tematizira nesretni brak i preljub, sve uglavnom povezano s glavnom junakinjom romana Emmom Bovary koja predstavlja jedan od dva navedena dominantna tipa žene, fatalnu ženu. Važno je reći da je djelo 1857. godine osuđeno za nemoral, upravo zbog glavne junakinje koja se opire društvenim konvencijama. Nakon procesa u Parizu, optužba je ipak ukinuta, a Flaubert oslobođen krivnje jer je u svome romanu na kraju ipak kaznio nemoralnu junakinju. Radnja romana odvija se uglavnom u Rouenu, gdje je pisac u stvarnosti rođen, živio i umro. To je jedan od realističkih elemenata prema kojima se djelo svrstava upravo u to razdoblje. Dodaju li se tome još činjenice da je tema preuzeta izravno iz novinskog članka, da su likovi dijelom oblikovani prema stvarnim osobama iz Flaubertovskog okruženja te da su pejzaži opisani toliko uvjerljivo da se pretpostavlja kako je autor izravno prenio na papir svoja sjećanja, ovaj roman neupitno pripada razdoblju realizma, unatoč brojnim romantičarskim elementima. Struktura romana Gospođa Bovary sastoji se od tri dijela koja povezuje linearno kronološka radnja. Prvi i treći dio služe kao okviri unutar kojih se u središnjem dijelu romana opisuje bračna priča Emme i Charlesa. Također, taj središnji dio romana u kojem je naglasak na glavnoj junakinji, Emmi, može se tumačiti kao da njezin život uokviruju Charlesovo djetinjstvo i smrt. Roman je pisan iz perspektive impersonalnog objektivnog pripovjedača koji je u nekim situacijama pomalo ironičan prema Emmi. U romanu se pojavljuje i uporaba slobodnog neupravnog govora kojim se zanemaruje pripovjedačev glas te dolazi do zbunjujućih situacija u kojima nije sigurno govori li nešto pripovjedač, Flaubert ili Emma. Na taj način Flaubert odbija postaviti moralni sud o glavnoj junakinji. On kroz nju duboko proživljava sudbinu o kojoj piše te tako nastaje njegova čuvena rečenica: „Emma Bovary, to sam ja!”⁷²

7.5. Razvoj Emmina identiteta

Emmin identitet nije oblikovalo životno iskustvo ili okolina, nego su ga oblikovali patetični i klišeizirani ljubavni romani (popraćeni istim takvim slikama) koje je čitala dok je živjela u samostanu: „*Bilo je tu svakakvih prizora: mladić u kratkom haljetku iza balustrade nekog balkona u naručju steže djevojku u bijeloj haljini...*”⁷³ Tu su i gospođe koje se

⁷¹ Šafranek, I., Polanščak, A. (1972.) Francuski realistički roman, , str. 140

⁷² Flaubert, G., (2012.) Gospođa Bovary, str. 6

⁷³ Flaubert, G., (2012.) Gospođa Bovary, str. 56

opušteno perivojima voze u kočijama voze. Druge pak, sanjareći na divanu pokraj otvorenog ljubavnog pisamca, motre mjesec. Emma je voljela glazbu, a pjesme koje je na satima glazbe pjevala kao djevojčica nisu se mnogo razlikovale od klišeiziranih ljubavnih romana: *“Romance što ih je pjevala na satima glazbe govorile su samo o zlatokrilih anđelčićima, madonama, lagunama (...) ali je ona iza njihova budalasta stila i nesklapnih tonova naslućivala primamljivu fantazmagoričnost sentimentalnih svjetova.”*⁷⁴ U takvim se rečenicama u knjizi vidi da je pripovjedač ironičan prema onome čemu se Emma divi. Emma Bovary sebe vidi kao ženu koja sebe smatra dostojnom raskoši i skupocjenih stvari koje si zapravo ne može priuštiti, ali ih neprestano kupuje jer se želi drugima, svojoj okolini, prezentirati kao bogata žena, a ne siromašna i kao netko tko smatra kako je zaslužio svakodnevno ljubavno uzbuđenje i avanture, a ne rutinu. Emma je sebe smatrala takvom, željela je stalni ljubavni zanos i avanture, a ne običan život. Taj njezin stav o sebi i o životu kakvoga zaslujuje, zapravo je nastao zbog iluzije koju su stvorili svi ti ljubavni romani, slike i pjesme. Kirstina Peternai Andrić (2008.) tvrdi kako je Emmine identitet oblikovan iluzijom koju ona ima o sebi, on je subjektivan, jer niti jedan identitet ne može se javiti kao “objektivnost”. Odrastanje u samostanu može se smatrati njenom najosjetljivijom i motivacijsko - psihološki najupečatljivijom životnom fazom. Drugim riječima, riječ je o primarnom periodu njenoga djetinjstva koji je obilježio čitavu njenu odraslu dob, bračni i preljubnički život. Stupanjem u samostan Emma postaje “opijena” svećeničkim, mistično – religioznim metaforama i romantičnom melankolijom Chateaubrianda. U toj “opijenosti” krije se snaga anticipiranja budućih uživanja u pohlepnom čitanju popularnih romana. Prema tome, njena psihologija bića tada je bila puna raznih snova (raskoš, plesovi, vikonti, grofovi, dame, kočije, ljubavnici i ljubavnice): *„Voljela je more zbog oluja, livade radi ruševina ... crkve zbog cvijeća, glazbu zbog riječi u romancama, knjige zbog strastvenih osjećaja.”*⁷⁵ Zračila je energijom mlade djevojke koja jedva čeka započeti svoj život. Tu vrlo lako možemo primijetiti da je Emma od početka voljela sanjariti, biti netko drugi, maštati o karakteristikama koje njoj odgovaraju kod drugih koji je okružuju samo da bi sebi mogla stvoriti svijet u kojem se osjeća sigurno. Tu također primjećujemo malu motiviranost za donošenje pravilnih i realnih odluka, nije bila zainteresirana za tipičan život u to doba, već je sanjala o tom idealiziranom životu. Smrt majke za Emmu predstavlja period kada je ona sve one pročitane sentimentalne osjećaje nastojala primijeniti na svoju tugu zbog smrti majke. No, ubrzo je

⁷⁴ Flaubert, G., (2012.) *Gospođa Bovary*, str. 56

⁷⁵ Flaubert, G., (2012.) *Gospođa Bovary*, str. 59-63

žalost bivala svakim danom sve veća, toliko velika da je mislila da takve osjećaje prosječna osoba ne može osjećati. Međutim, osvrnemo li se na rečenicu o njenom dostignuću visokih osjećaja nedostupnih prosječnima, primijetiti ćemo kako esencija leži u njenom probuđenom narcisoidnom uživanju. Radi se naime o primjeru iz drugoga dijela romana – yonvillske faze, kada ona provodi vrijeme s Leonom. Tada je sasvim očito koliko Emma uživa u vlastitom osjećaju više (narcisoidne) vrijednosti, jer se ista povezala sa elementom stvarne seksualne čežnje mladoga čovjeka. Emma je vjerojatno osmišljena kao čedna i moralna žene, tj. vjerna i odana supruga (majka), kako bi ta njena karakteristika još više doprinijela njenoj osobnoj vrijednosti, znajući da odolijeva Leonovu zavodjenju. No, vrhunac stvarnih psiholoških osjećaja leži u kontrastu njena raspoloženja koji nastupa kada Leon odlazi u Pariz: „*Sutrašnji dan bijaše za Emmu dan smrtne žalosti ... u dušu joj je ponirala tuga ... Bilo je to ono sneno stanje koje nas obuzme zbog nečega što se više neće vratiti ... neka mračna sjeta, neko tupo očajanje ... Ah, otišao je, jedina draž njezina života, jedina nada u moguću sreću! Zašto nije zgrabila tu sreću kad joj se nudila! Zašto ga nije zadržala objema rukama ?*“⁷⁶ U toj sceni primjećujemo tu dramatiku koja zapravo nije bila potrebna, pretpostavljajući da će se tako drugima dokazati kao odana i voljena žena, Emma je uvijek tražila potvrdu drugih za svoja djela, što je upravo karakteristika zaključenog identiteta, ali također možemo potvrditi da njeno sanjarenje, bijeg od realnog života i život u trenutku karakteriziraju difuziju identiteta. U Tostesu je nakon probuđene samostanske narcisoidnosti i fiktivnih ideala, uparena s Charlesovim kontrastnim karakterom. Iz tog spajanja proizlazi nemogućnost identifikacije s bračnim partnerom, odnosno zatvaranje u stadij samoanalize. Emma vrlo teško prihvaća činjenicu da ipak ima svoju svijest i da shvaća da njen život ipak nije ono što je ona oduvijek željela. Ocrtavši takvu zagušljivu i melankoličnu atmosferu te neodrživu zajednicu pasivnoga muškarca i aktivne žene, Flaubert je jasno naglasio Emmine psihološke crte: „*A njoj je život hladan poput tavana kojemu je okno okrenuto sjeveru i dosada joj, poput nijema pauka, u mraku plete mrežu po svim kutovima srca.*“⁷⁷ Ona zapravo nikada nije bila zadovoljna svojim mužem, Charlesom: „*Ta zar se muškarac ne mora u sve razumjeti, u svemu se isticati, upoznavati ženu sa silama strasti, s tananim slastima života i svim njegovim tajnama? Ovaj, međutim, ničemu je ne podučava, ništa ne zna, ni za čim ne čezne. On misli da je ona sretna; a ona - mrzi njegov postojani mir, tu vedru tromost, čak i sreću što mu je dariva.*“⁷⁸ Emma ga

⁷⁶ Flaubert, G., (2012.) *Gospođa Bovary*, str. 164-165

⁷⁷ Flaubert, G., (2012.) *Gospođa Bovary*, str. 70

⁷⁸ Flaubert, G., (2012.) *Gospođa Bovary*, str. 60

nije mogla voljeti jer on ne ispunjava njezina očekivanja o tome kakav pravi muškarac i prava ljubav, o kojima je čitala, trebaju biti. Vjerlovala je kako u Charlesovoj strasti nema više ničeg izuzetnog.⁷⁹

Znamo da je Emma oduvijek htjela idealan brak s princom iz snova, no nije mogla razumijeti što znači prava ljubav jer ju istinski nije osjetila, podsvjesno je krivila Charlesa što ne osjeća ljubav prema njemu samo zato što nije u svakom trenutku bio savršen. Nije htjela riješiti probleme u braku, već je samo krivnju nametnula drugima, što karakterizira zaključenistatus identiteta. No, Charles je Emmu zapravo volio, ali je bio jednostavan i nije osjećaje znao pokazati riječima i pjesmama, kako je to ona od njega očekivala, nego ih je pokazivao nečim puno važnijim - djelima. Kada je oboljela na živce, zbog nje se odlučio preseliti u drugi grad, iako mu je kao doktoru odlično išlo u Tostesu. Kupio joj je i konja jer je htjela jahati. Čak joj nikada nije prigovarao kada bi previše trošila na različite skupocjene stvari, iako si on to zapravo nije mogao priuštiti. Sve to njoj nije bilo dovoljno i većinu njegovih djela nije ni zamjećivala jer je u njezinoj glavi ljubav drukčija i jer joj se stav prema njoj već oblikovao iluzijama koje je dobila iz različitih romana. Pojam ljubavi je u suštini nametnut. Takvom je stavu uvelike pridonio i bal na koji je otišla s Charlesom: „*Ona je sada tu, na plesu - sve ostalo prekrila je tama. Zar ne jede sladoled s okusom maraskina, ne drži li ga lijevom rukom u kupici od pozlaćena srebra?*“⁸⁰ Za razliku od njezine oduševljenosti svom tom kićenošću i otmjenošću bala, Charlesova je reakcija bila suprotna: „*Charles je napola spavao leđima oslonjen na vrata.*“⁸¹ U toj sceni se istinski može osjetiti ta razlika između Emmina sanjarenja i realnosti. Prijelomni trenutak za njezin identitet bio je onaj kada je, shrvana time što njezin muž nije onakav kakvog je sanjala i što njezin brak nije strastven i pun avantura o kojima je čitala, samoj sebi rekla: „*Bože moj, zašto sam se udala?*“⁸² Razmišljala je o tome kako su se njezine školske prijateljice sigurno bolje udaje i imaju zgodnije i uglađenije muževe od njezinog, a njezin je život hladan poput tavana.⁸³ Kako Culler tvrdi, tom trenutku, kada ona postaje svjesna braka kao "zatvora" u kojem nije sretna i brak je ograničava⁸⁴, odnosno kada postaje svjesna da je zahtjevi grupnoga identiteta ograničavaju kao pojedinca (jer je sada u

⁷⁹ Flaubert, G., (2012.) *Gospođa Bovary*, str. 62-63

⁸⁰ Flaubert, G., (2012.) *Gospođa Bovary*, str. 71-72

⁸¹ Flaubert, G., (2012.) *Gospođa Bovary*, str. 72

⁸² Flaubert, G., (2012.) *Gospođa Bovary*, str. 62

⁸³ Flaubert, G., (2012.) *Gospođa Bovary*, str. 64

⁸⁴ Culler, J. (2001.), *Književna teorija : vrlo kratak uvod*, str. 112

braku i mora se ponašati po određenim pravilima, normama), ona te norme i pravila po kojima mora živjeti počinje mrziti jer su norme kulturno proizvedene i zahtijevaju disciplinu.⁸⁵ Emmi se identitet tada mijenja, jer ona, žudeći za strašću i pravom ljubavi, čini preljub zbog kojeg ne osjeća nimalo grižnje savjesti jer se smatra nevinom i odriče se odgovornosti za posljedice čina kojeg nije svjesno izabrala. Opet se susrećemo sa situacijom gdje je prisutan zaključeni tip identiteta gdje Emma uopće sebe ne krivi za nešto što je svjesno napravila, već biva sebična razmišljajući samo o svojim potrebama koje su joj se činile u potpunosti prihvatljive. Dakle, ona nije bila svjesna da će joj brak biti takav kakav je, nego je zbog svojih iluzija mislila da će biti drukčiji, bolji. Stoga ne osjeća grižnju savjesti zbog preljuba jer su oni rezultat nezadovoljstva, sputanosti i tuge koju osjeća u braku, a ona takav brak nije svjesno izabrala. Upravo se tada ona izdvaja iz grupe jer ne može živjeti po normama, nego počinje ići protiv njih. Osim što se tada formira kao subjekt (onaj koji djeluje, akter), ona tada postaje podvrgnuta, ali ne režimu, nego se podvrgava svojim iluzijama o životu punom strasti koji želi imati i koji želi ostvariti.⁸⁶ Baš zbog toga što se identitet oblikuje u odnosu prema onome što mu nedostaje, što je različito od njega samoga.⁸⁷ Nadalje, kako bi se radnja pokrenula ubačena je epizoda o Vaubyessardu, utjelovljenju bogatoga aristokratskoga kiča kojim se toliko zanosila. Kao vječni podsjetnik i asocijativni faktor spajanja prošlosti i sadašnjosti, u naraciju je ubačen detalj pronalaska kutije za cigarete zelene svilene podstave. Tako će lijepa tabakera predstavljati neobičan i otmjen predmet u njenu domu, utjelovljenje aristokratskoga u malom. Sukladno tome, navodit će ju i samu na čin pušenja kao na otmjenost, biti će njen podsjetnik na Vicomtea kao idealnoga ljubavnika čije će držanje i miris poistovjetiti s Rodolpheom. Bacanjem vjenčanoga buketa u vatru te promjenom sredine započeo je Emmi novi/stari život s novim, odnosno starim psihološkim crtama. Njen prvi preljub započeo je na dan stočnoga sajma. Radi se veoma složenoj epizodi. Jednoj od glavnih prekretnica kako u identifikacijskom tako i u satirično - ironijskome smislu. Flaubert je kroz igru riječi isprepleo privatnu i javnu priču, odnosno ukazao izjednačenje političkoga i ljubavnoga zavođenja. Rodolphe priopćava Emmi svoje uzvišene osjećaje kao različite od pukih društvenih dužnosti koje simbolizira svjetina. Emma mu se stoga divi, ali kako ističe Amann, ne uviđa ironijsku bliskost riječi s pukim frazama i najobičnijim klišejima⁸⁸. Naime, njihova će veza za njega označiti sukob čežnje i dužnosti, dok će u Emmi stvoriti unutrašnji

⁸⁵ Peternai Andrić, K., (2008.) Ime i pitanje identiteta u književnoj teoriji: doktorska dizertacija, str. 61

⁸⁶ Culler, J. (2001.), Književna teorija : vrlo kratak uvod, str. 113

⁸⁷ Peternai Andrić, K., (2008.) Ime i pitanje identiteta u književnoj teoriji: doktorska dizertacija, str. 50

⁸⁸ Arnett, J. (2000.), Emerging adulthood: a theory of development from the late teens through the twenties. American Psychologist, str. 476

paradoks. Prema tome, unatoč njenoj demistifikacijskoj spoznaji, ona će težiti obnovi prijašnjih osjećaja, koje će analogija govora i pisane mašine rastegnuti u neistinito i isprazno razvlačenje. Tako ona neće voljeti Leona kao Rodolpheu, već će on postati njen projekt. Sukladno tome, ukazuje Amann, započeti će ponovno supstituiranje neadekvatnoga partnera, ali ovoga puta ne više muža ljubavnikom, nego ljubavnika idealiziranom verzijom njega.⁸⁹ U toj prekretnici Emmine života vidimo neke karakteristike moratorija kao tip identiteta budući da Emma zna što želi postignuti, no želi eksperimentirati, nije spremna u potpunosti se posvetiti jednoj osobi jer počinje primjećivati da jedna osoba ne može imati samo te crte osobnosti o kojima ona mašta.

Emmin je finalni pad označen njenom utrkom s vremenom. Možemo primijetiti kako se konzumerizam tijekom čitava romana provlači kao svojevrsni lajtmotiv. Naime, Emma od samoga početka konzumira "trash" literaturu koju Flaubert kritizira te se konstantno okružuje kičem, ne bi li zadovoljila svoje narcisoidne aspiracije koje u utrci s vremenom moraju doći na naplatu. Kako se naplata približava, Emma na narativnom planu biva postupno degradirana u znak emocionalnoga i materijalnoga pada. Na primjer, za razliku od bala u Vaubyessardu, provodi vrijeme s lokalnom omladinom u Rouenskoj kavani i povraća. Tako njen kraj biva neizbježan. Naime, u njenoj finalnoj sceni pojavljuje se stari, oronuli i slijepi prosjak, koji ne samo da možda ima sifilis, već nosi kapu neodoljivo sličnu Charlesovoj i pjeva razuzdanu pjesmicu o djevojci. U tom trenutku on personificira njenu životnu sliku, a ona umire u grozničavom i grotesknom smijehu. Na kraju, nakon potrage za savršenim životom, nije imala vremena posvetiti se sebi, motivirati se zbog nekih ispravnih razloga, već se cijeli život sveo na traganje za nečim što ne postoji. Emma je čeznula za slobodom i strašću koja joj nedostaje, jer je cijeli život živjela u nametnutom miru i po pravilima. Rodila se i živjela u mirnome selu, a i poslije je živjela spokojnim životom i školovala se u samostanu pa stoga ona žudi za nemirom: „*Navikla na mirne prizore, radije se okretala onima što bujaju životom. Voljela je more samo zbog oluja, a zelenilo samo ako je raslo među ruševinama.*“⁹⁰ Tako će se njezin identitet dalje oblikovati, tj. preoblikovati njezinim ljubavnicima jer će u njima tražiti ljubav, nemir, uzbuđenje. U odnosu s njima ona će s užitkom kršiti pravila i norme prema kojima je dosad živjela. Mrzit će sve što joj oduzima slobodu, što je podsjeća na to da je vezana brakom. Mrzit će Charlesa pa čak i njihovu kći Berthe. Emma je zapravo priželjkivala sina: „*...ta pomisao da će imati muško dijete bijaše joj poput neke unaprijed skovane osвете za sve*

⁸⁹ Amann, Elizabeth; *Importing Madame Bovary: The Politics of Adultery*, Palgrave Macmillan, str. 234

⁹⁰ Flaubert, G., (2012.) *Gospođa Bovary*, str. 68

što je njoj dotad bilo nemoguće. Muškarac je barem slobodan; može se predavati strastima i putovati svijetom, svladavati prepreke i kušati neslućene užitke.“⁹¹ Emmi se sviđalo sve ono što za nju predstavlja slobodu i svatko tko ima slobodu koja je njoj nedostajala. Toliko je tragala za slobodom, a u isto vrijeme je sama sebi stavljala okove.

7.6. Vjenceslav Novak

Vjenceslav Novak hrvatski je književnik, glazbeni pisac, pedagog, teoretičar i skladatelj rođen u Senju 11. rujna 1859. godine. Novak je u Senju završio osnovnu školu i dva razreda gimnazije, dok je preostala dva razreda završio u Gospiću. Do završenog studija na Praškom konzervatoriju (1884.- 1887.) radio je kao učitelj u Senju, a zatim kao profesor glazbe u Muškoj učiteljskoj školi u Zagrebu gdje je i naposljetku i umro 20. rujna 1905. godine. Vjenceslav Novak bavio se glazbenom pedagogijom, a autor je prvoga hrvatskog glazbenog udžbenika pod nazivom Starohrvatske crkvene popijevke.⁹² Tijekom života objavio je četrdesetak članaka i kritika s glazbenom tematikom te priručnike i udžbenike harmonije. Bio je urednik dvaju glazbenih listova, Gusle i Glazba. Krajem 90-ih godina 19. stoljeća, počinje bolovati od tuberkuloze od koje je i umro u Zagrebu 20. rujna 1905. godine. Iako pogođen teškom bolešću, Novak je naporno radio i noću i danju u državnoj službi kako bi prehranio svoju obitelj. Iako je široj publici poznat kao prozni pisac, njegovo prvo objavljeno djelo bila je pjesma Lukoslavu Vukeliću objavljena u Viencu 1874. godine. Njegove novele, izuzev prve - Maca (Hrvatska vila, 1881), oblikovane su po realističkim načelima s građom iz senjske i podgorske svakidašnjice.⁹³ U kasnijim novelama poput U glib (1904.) i Iz velegradskog podzemlja (1905.) prevladava socijalna analiza teškog života potlačenih društvenih slojeva na ulicama velegrada u kojem autor živi. Probleme koji se vežu uz takav život, poput siromaštva i gladi, Novak obrađuje objektivno, naturalistički. Prvi roman, Pavao Šegota, objavio je 1888. U središtu romana nalazi se lik koji stradava kao žrtva kobne žene. U prvo razdoblje Novakova stvaralaštva ubrajaju se uglavnom pripovijetke s tematikom iz života ljudi rodnog Senja i Podgorja, a većina je djela takve tematike ujedinjeno u knjizi Podgorske pripovijesti. „Slaba je strana te proze“, kako navodi Miroslav Šicel „u tome što je pisac težeći za sveobuhvatnim prikazom života svih društvenih slojeva, ne ostvaruje tu temu na dovoljno zanimljivoj i živoj fabularnoj osnovi. U nastojanju da se predstavi kao objektivni

⁹¹ Flaubert, G., (2012.) Gospođa Bovary, str. 110

⁹² Izvor: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=44224>

⁹³ Šicel, M. (2005.), Povijest hrvatske književnosti, str. 204

tumač i prikazatelj društvenih zbivanja, u svoje pripovijedanje ne unosi dovoljno osobne emocionalnosti, ostajući više-manje, na razini narativnog izvjestitelja.⁹⁴ S tim se slaže i Nemeč koji kaže da je Novakov odnos prema građi gotovo sasvim objektivistički te da se on od svojih suvremenika najviše približio realističkom idealu nepristranog pripovijedanja i opisivanja te gotovo neutralnog prosuđivanja likova, zbivanja i odnosa.⁹⁵ Dodaje da je Novak nastojao gotovo u potpunosti prigušiti emocije, temperament i ideološki angažman, čak i nauštrb umjetničkog efekta.⁹⁶ Nakon niza romana senjsko-podgorske tematike objavljuje roman Posljednji Stipančići koji se smatra najboljim romanom hrvatskog realizma, u čijem se središtu nalazi tema propasti jedne senjske patricijske obitelji prožeta realističkim prikazima likova i prostora popraćena društveno-političkom situacijom u Senju i Austro-Ugarskoj Monarhiji polovicom 19. stoljeća. Posljednji Stipančići pripadaju drugoj fazi Novakova stvaralaštva, a ona traje od devedesetih pa do prvih godina 20. stoljeća. U toj se drugoj fazi Novak „među prvima u hrvatskoj književnosti upustio u razmatranje socijalne problematike hrvatskog društva svojeg vremena.“⁹⁷ Toj fazi pripadaju i pripovijetke Nezasitnost i bijeda, Uglib, Iz velegradskog podzemlja. Novak se u potpunosti okreće urbanoj problematici te opisuje život u gradskoj sredini, a posebice na periferiji, čiji su stanovnici svakodnevno suočeni s bijedom i siromaštvom. Opisuje propale učenike i studente, prvu pojavu radništva i proletarijata i mnoge druge. O Novaku su mnogi književni kritičari imali pozitivnih komentara, ali, neki su mu zamjerali „da piše više srcem nego umom, prebacivali su mu nedorečenost, patetično opisivanje emotivnog života, izraze slabosti.“⁹⁸ Neki su ga proglasili piscem trivijalnih feljtonskih romana koji pripovijeda po ukusu srednjega i malog čovjeka, ugađa i laska malom svijetu pogađajući njihove vlastite nazore o životu.“⁹⁹ Ipak, Šicel navodi kako je nazvan hrvatskim Balzacom, a smatra se i da „nesumnjivo zauzima jedno od prvih mjesta među stvaraocima hrvatskog realizma.“¹⁰⁰

⁹⁴ Šicel, M. (2005.), Povijest hrvatske književnosti, str. 205

⁹⁵ Nemeč, K. (1995.), Povijest hrvatskog romana od početka do kraja 19. stoljeća. str. 224

⁹⁶ Nemeč, K. (1995) Povijest hrvatskog romana od početka do kraja 19. stoljeća, str. 227

⁹⁷ Šicel, M. (2005.), Povijest hrvatske književnosti, str. 205

⁹⁸ Nemeč, K. (1995.), Povijest hrvatskog romana od početka do kraja 19. stoljeća, str. 226

⁹⁹ Nemeč, K. (1995) Povijest hrvatskog romana od početka do kraja 19. stoljeća, str. 226

¹⁰⁰ Šicel, M. (2005.), Povijest hrvatske književnosti, str. 205

7.7. O romanu *Posljednji Stipančići*

Posljednji Stipančići je roman objavljen 1899. godine. Radnja romana odvija se u Senju, a opisuje propast patricijske obitelji. Tematizira se prodor ilirskih ideja, odnosno donosi se politička i socijalna slika Senja sredinom 19. stoljeća. U pozadini tih događaja odvija se propadanje patricijske obitelji Stipančić na čelu koje je Ante Stipančić, „u početku neprikosnoveni i apsolutni despot koji polagano gubi i bogatstvo, i ugled“.¹⁰¹ Obitelj čine još i Antina supruga Valpurga i kći Lucija koje „plaćaju dug tradiciji patrijarhalnoga odgoja“¹⁰² i sin Juraj koji, unatoč trudu svoga oca, postaje propalica i simbol odnarođivanja. Kompozicija je romana uokvirena, a radnja započinje 1834. godine kada se opisuju posljednji dani Lucijina i Valpurgina života, zatim se retrospektivno prikazuju sve okolnosti koje su dovele do njihove propasti. Roman je slojevit i može se odrediti kao društveni, obiteljski, politički i regionalni roman te roman lika. Roman posljednji Stipančići je snažnog identifikacijskog naboja i emocionalnog intenziteta i kako je Novak vješto i uvjerljivo povezo sociološke činjenice s pojedinačnim ljudskim sudbinama.¹⁰³ O autorskom umijeću Vjenceslava Novaka govori i Jelčić: „Početi roman njegovim završetkom, otvoriti ga prizorima kojima se romaneskna radnja zapravo završava, a onda, gotovo neprimjetno, sredinom trećeg poglavlja prevesti priču na njezin početak, pri čemu se čitatelj ne upozorava na to a on to ipak odmah shvaća, to ne znači samo vladati građom nego i vladati formom; i to vladati njome gotovo do artistske superiornosti, do koje se može vinuti samo vrsni, autentični pisac.“¹⁰⁴ O romanu govori i Miroslav Šicel: „Posljednji Stipančići doista su roman u kojem nema ničega nepotrebnog: ni ispraznog sentimentaliziranja, ni nemogućih fikcionalnih obrata, ni podilaženja čitatelju jeftinim pseudoromantičnim efektima ili trivijalnim zapletima. Sve je gruba stvarnost, faktografija, ali unatoč svakodnevnoj običnosti događanja, sve je isprepletено diskretnom autorovom emocionalnošću u pristupu pojedinim likovima, što cjelokupnoj radnji daje živost i omogućuje umjetničku transformaciju te „običnosti života“ u jednu novu, višu literarnu stvarnost.“¹⁰⁵

¹⁰¹ Šicel, M. (2005.), *Povijest hrvatske književnosti*, str. 207

¹⁰² Šicel, M. (2005.), *Povijest hrvatske književnosti*, str. 207

¹⁰³ Nemeč, K. (1995) *Povijest hrvatskog romana od početaka do kraja 19. stoljeća*, str. 227

¹⁰⁴ Jelčić, D. (1996) *Posljednji Stipančići* u: Jelčić, D., Visković, V., *Posljednji Stipančići*, str. 35

¹⁰⁵ Šicel, M. (2005.), *Povijest hrvatske književnosti*, str. 206

7.8. Razvoj Lucijina identiteta

Lucija je prestrašena, povučena djevojčica koja odrastajući shvaća da nema pravo na život, slobodu, ljubav. Kod Emme i Lucije se nekako provlači isti motiv, nedostižna sloboda, no Emma sebi stvara prepreku, a Luciji prepreku stvara okolina. Ona je nepravedno zanemarena, a sve kako bi se potpuna briga posvetila Jurju, njenom bratu u kojega se ulažu nade, ali na kraju sav trud bude uzalud. Nekako karakteristično za to vrijeme, otac je glava obitelji, kako to inače biva u patrijarhalnoj obitelji. Za razliku od majke, Lucija se odupire ocu. Nije toliko pasivna kao majka, opire se autoritetu, ali svojom pobunom ne postiže ništa zbog statusa žena u to vrijeme. Lucija je najsloženiji i najdetaljnije okarakteriziran lik u romanu. Detaljno je psihološki i etički okarakterizirana.¹⁰⁶ Njezina je ljepota, senzibilnost i mladenačka životnost oštro kontrastirana mrtvilo i hladnoći obiteljskoga života i ambijentu obiteljskoga doma. Sputana je obiteljskim, etičkim i staleškim odredbama i ograničenjima, a stradava zbog skraćanja emotivnih, odgojnih, obrazovnih prilika i životne onemogućenosti. U Lucijinu slučaju možemo uočiti kontrast između sna mladosti i zbilje života koji je nemilosrdan i bezobziran. Lucija je u svom domu, ali se osjeća kao zatvorenik, ne izlazi van u šetnje, ne druži se ni s kim, osim s majkom i sluškinjama. Sputava ju očevo autoritet. Nakon jednog odlaska na ples, sve više počinje žudjeti za životom i slobodom. Sretna je i svjesna da je muškarci primjećuju. Čezne za društvom i zabavama, ali otac joj to ne dopušta. Lik Lucije Stipančić je najprodubljeniji i najsloženiji ženski lik hrvatske književnosti 19. stoljeća. Lucija je simbol i žrtve i bunta, a njezina moralna čistoća društveno raste s poniženjima i uvredama kojima je izložena. Oduzeto joj je pravo na život i radost. Njezina sudbina i sudbina ostalih članova obitelji Stipančić razotkriva crte građanskog morala i patrijarhalnog odgoja.¹⁰⁷ Lucija je žrtva Antina egoizma, njegova patrijarhalna odgoja, tvrdoglavosti i ograničenosti. Doživljaji i situacije u ranom djetinjstvu odlučujući su faktori u izgradnji ljudskog karaktera i njegove nagonke strukture. Među glavnim ulogama u razvoju dječje psihe su odnosi s roditeljima, odnosno osjećajnosti prema njima, vrsti ljubavi prema njima te mržnji protiv njih. Još u njezinu djetinjstvu, Luciju je otac gurao od sebe: „*Lucija je bila vrlo živahna djevojčica, te je Valpurga poradi toga pretrpjela mnogo prigovora od Stipančića koji je uopće za Luciju malo mario i samo jedno u pogledu njezinog odgoja odrješito zahtijevao: da ne smije na ulicu gdje bi došla u dodir s gradskom dječurlijom...*“¹⁰⁸ Lucija je u svome djetinjstvu bila izrazito podređena Antinu autoritetu jer je još bila samo dijete koje nije svjesno sebe i svojega 'Ja',

¹⁰⁶ Nemec, K. (1995.) Povijest hrvatskog romana od početaka do kraja 19. stoljeća, str. 231

¹⁰⁷ Nemec, K. (1995.) Povijest hrvatskog romana od početaka do kraja 19. stoljeća, str. 232

¹⁰⁸ Novak, V. (1994.) Posljednji Stipančići, str. 49

nalazila se u društvu koje je nad njom bilo moćnije i fizički i psihički. Do svoje šeste godine Lucija nije jela u kuhinji sa svojom obitelji, a njezina se pasivna i bojažljiva majka Valpurga nikada nije posebno trudila Luciju dovesti k stolu jer to nije nešto što bi Ante dozvolio. Sve što je ona o svome ocu znala jest da je njegova riječ glavna i posljednja. Dijete koje odrasta u obitelji bez roditeljske ljubavi često je emocionalno oštećeno i traumatizirano za cijeli život. Lucija je tijekom cijeloga svoga života živjela bez Antine ljubavi jer je on svu svoju pažnju i ljubav, pa i financijska sredstva, usmjerio na svoje muško dijete. Zbog svojih stavova o ženama, Ante nikada nije uspostavio zdrav odnos s Lucijom jer je smatrao da je odgoj Lucije isključivo Valpurgina briga. Moglo bi se reći da je Lucija bila emocionalno zanemarena od svoga oca: „*Emocionalno zanemarivanje uključuje pasivan ili agresivan stav odraslih prema djetetovim emocionalnim potrebama, a definicija zavisi o kulturalnim stavovima. Tako će npr. u nekim sredinama biti obvezno da dijete spava samo bez obzira na njegove strahove, da se hrani svaka 4 sata bez obzira na njegove potrebe, da ga se ne drži na rukama kada to želi i da se ne intervenira kada plače, jer je to dobro za njegov budući razvoj. Takvih primjera je bezbroj, a bitno utječu na djetetov razvoj posebice osjećaj prihvaćenosti i sigurnosti*“¹⁰⁹

Također, emocionalno zanemarivanje djeteta može se definirati kao negativno ponašanje prema djetetu koje karakterizira emocionalna nedostupnost, neprihvatanje i odbacivanje djeteta, hladnoća i ravnodušnost prema djetetu, te manipuliranje djetetom zbog postizanja roditeljskih ciljeva.¹¹⁰ Ante Stipančić, Lucijin otac je malo mario za Luciju, bilo mu je jedino bitno da ona ne ide na ulicu gdje bi došla u dodir s gradskom djecom. Lucijina pokornost i uslužnost prema ocu je usiljena. Ne voli s njime ni pričati, smatra da ju drži u kući kao u samostanu. Za sve Ante krivi Valpurgu, da je odgojila Luciju u divlju i surovu, tako da u njoj nema nježnih osjećaja te se ni u čemu ne vidi da je odgojena u patricijskoj obitelji. Nikad nije pogledao širu sliku, razmotrio mogućnost vlastitih pogrešaka pri odnosu s Lucijom. Jednom prilikom kada su Antu pitali koliko Lucija ima godina, ni sam nije bio siguran ima li šesnaest, sedamnaest ili osamnaest. To dokazuje činjenicu da ju zanemaruje i da mu nije uopće bitna. Tek je pred kraj života, ležeći na mrtvačkoj postelji, Ante spoznao Lucijinu inteligenciju i aristokratsku profinjenost njezine pojave: „*Kako je dobra, kako darovita, kako umna djevojka ta naša Lucija.*“¹¹¹ Tragikom svoje sudbine Lucija se nameće kao najuspjeliji lik romana. Lucija očev autoritet pokušava zamijeniti Alfredovim, Antin nedostatak osjećaja Alfredovom ljubavlju. Pomoću Alfreda se želi osloboditi očeva režima te okusiti vanjski svijet i slobodu.

¹⁰⁹ Flander-Buljan, G., Kocijan-Hercigonja, D. (2003.), Zlostavljanje i zanemarivanje djece, str. 65

¹¹⁰ Čudina Obradović, M. i Obradović, J. (2006). Psihologija braka i obitelji, str. 97

¹¹¹ Novak, V. (1994.) Posljednji Stipančići, str. 187

On za nju predstavlja samo sredstvo bijega. Umišlja da će ju povesti u slobodan i otvoren svijet. Do toga nije došlo jer ju on nikada nije volio, samo je glumio zaljubljenoga čovjeka, iskoristio ju te otišao i nakon toga Lucija ponovo proživljava slom kad saznaje da ljubavna pisma koja je navodno slala Alfredu, a i on njoj, nisu stvarna. Ta pisma su bila ono što je Luciju radovalo svaki dan i što joj je davalo nadu za život, ali ta sreća je u trenutku nestala. Pisma koja je Lucija slala Alfredu je zapravo slala majci, majka je cijelo vrijeme sudjelovala u predstavi samo da bi svojoj kćeri pružila sreću, ali je na kraju dobila suprotan učinak, kada je Lucija saznala pravu istinu, slomila se. Iako je Lucija u mnogome bila različita od svoje majke, moglo bi se reći da su se slagale u mišljenju da im je jedina sreća biti nečija žena: „Čula je Valpurga od Veronike, a Veronika je tu vijest odnekuda izvana donijela, da se za Luciju zanima mladi i bodati Bečanin auditor Friedman. Ta gdje i kako da inače dođe ona [Lucija] do svoje sreće ako ne bi s ovakvim poznanstvom u odličnim obiteljima – a uz takvog oca kojemu je sin sve a kći ništa?“¹¹² Također, Lucija i Juraj nikad nisu bili u mogućnosti uspostaviti odnos bratske ljubavi jer prisni odnosi među članovima obitelji Stipančić nikada nisu postojali. Čak ni u djetinjstvu se nikada nisu zajedno igrali, šetali pa ni razgovarali. U takvoj situaciji možemo reći kako je i sam Juraj žrtva jer zbog očevih propusta u odgoju nikada nije mogao biti blizak sa sestrom i majkom. Lucijin je život od početka bio poprilično jednoličan, znala je da postoje pravila kojih se mora pridržavati kako se otac ne bi naljutio. Nije imala kontakt s vršnjacima, jedina komunikacija su joj bili ukućani tako da Lucija nije imala previše izbora oko nekih odluka koje bi joj formirale identitet. Možemo reći da su joj pogledi na svijet i odluke nametnute, ona nema tu samostalnost i zbog toga tu vidimo karakteristike zaključenog identiteta. Karakteristike se difuzije identiteta očituju u Lucijinoj nemogućnosti donošenja odluka za sebe, nesigurnosti, ranjivosti itd. Ono što mijenja Lucijin pogled na svijet jest ples na kojem je bila: „Protivno je bilo kod Lucije kojoj su iza prvog plesa vidljivo rasla krila. Ako je i znala da otac, kojega se prije toliko bojala, ne trpi što boravi izvan kuće, pa bilo s prijateljicama i iz najodličnijih obitelji, ona se nekako najednom prestala i u tome obazirati na njegove želje.“¹¹³ Shvatila je da želi život i slobodu, počela je primjećivati da je i drugi primjećuju te je željela je biti viđena. Time se počinje raspadati podčinjenost očevu autoritetu: „Prošlo bi mnogo dana da ne bi Lucija izim hladnog, usiljenog pozdrava ni riječi s ocem progovorila. Nekada puna straha kao i sve u kući pred samim njegovim glasom, dapače i od koraka što bi se još izdaleka čuo s ulice kad bi se sa šetnje vraćao kući – sad mu je smjelo pokazivala u oči da čuti njegovu nepravdu i da ima u nje

¹¹² Novak, V. (1994.) Posljednji Stipančići, str. 71

¹¹³ Novak, V. (1994.) Posljednji Stipančići, str. 170

nekog ponosa koji joj ne da te bi se priljubila ocu kako se kćeri pristoji. Ispod njegove krute vlasti otimala se svaki dan više u slobodu.“¹¹⁴ U tom je trenutku Lucija shvatila da postoji život iza četiri zida na koje je ona prisiljena, shvatila je da joj netko daje pažnju, da netko vidi da ona postoji. Lucija je obila želju za istraživanjem, za drugačijim životom i u toj želji mi vidimo neke crte moratorija jer Lucija još nije donijela konačnu odluku kakav bi život htjela, ali bi htjela proučiti i vidjeti što sve postoji izvan kuće Stipančičevih, što je u potpunosti razumljivo. No, takvo ponašanje otac naravno ne odobrava. Budući da ju je otac iznevjerio, Lucija je afirmaciju odlučila potražiti u Alfredu, muškarcu koji ju je, pored oca, emocionalno, psihički i fizički uništio. Alfred bi, prema Frommu, bio onaj novi autoritet koji Lucijom upravlja nakon Ante. Novi autoritet, Alfred, u Luciji potiče iluziju da će se ona jednoga dana osloboditi autoriteta, a sve težnje k slobodi i samostalnosti se čine kao da su ostvarene. Lucija tako potvrđuje da pobuna protiv tradicije i muških autoriteta označava tragediju i potpuno propadanje ženskih likova. Lucija je cijelo vrijeme u potrazi za autoritetom, nekim tko će biti uz nju, stajati čvrsto i biti joj potpora dok ona otkriva tko ona zapravo jest.

Na početku se djela o Valpurgi i Luciji govori kao o „dvije ženske glave“ koje borave u tijesnoj sobici. No, cijelo svoj život te dvije „glave“ sjede u sobici zatvorenoj od svijeta i jednolično provode svoje dane. Jedino znanje o vanjskom svijetu i zbivanjima u gradu dolazi im od sluškinje Gertrude. Njihov životni prostor je zatvoren, sveden na sobicu i kućicu. Ne smiju izlaziti u šetnje ni na zabave. Obje funkcioniraju kao zatvoreni objekti koji nemaju nikakva prava i drže se daleko od očiju drugih subjekata, javnosti. Njihova jedina pogreška je to što su rođene kao žene, osobe bez prava. Takve osobe su u to doba bile privatno vlasništvo muškarca, prvo oca, a zatim i supruga. Valpurga i Lucija su posljednji svjedoci materijalnog propadanja nekad bogate i ugledne obitelji. Ženski likovi nisu uključeni u društvena zbivanja, iako na kraju društvena zbivanja najviše traga ostavljaju na njima. Obje završavaju tragično: bolesna i nemoćna Lucija polagano umire uzalud očekujući dolazak „zaručnika“ Alfreda, a Valpurga umire gotovo dvije godine kasnije, kao jedna od gradskih sirotinja. Luciju možemo promatrati kao maleno dijete koje slaže kocke, jednu na drugu, vrlo pažljivo i sporo dok dobiva različite podražaje koji bi joj mogli odvratiti pozornost sa slaganja kocki i trenutak prije nego Lucija stavi zadnju kocku na vrh, nešto što nije mogla niti čuti, niti vidjeti joj sruši cijeli uradak. Lucija je pokušala svojim načinom probiti taj zid koji ju dijeli od sreće, ali je živjela u krivo vrijeme i s krivim ljudima.

¹¹⁴ Novak, V. (1994.) Posljednji Stipančiči, str. 211

8. Zaključak

Emmin se identitet kroz roman cijelo vrijeme mijenjao budući da nije htjela živjeti klasičan život žene tog doba, već se okrenula iluzijama stvorenim čitajući trivijalne ljubavne romane. Nije imala vremena izgraditi svoj identitet jer je on isprva je bio izgrađen jezikom ljubavnih romana koje je čitala kao mlada djevojka i naravno za to je našla razlog, život u samostanu je bio jednoličan i dosadan za nju pa se odlučila za čitanje. Nakon romana njezin identitet su nastavili nadograđivati njezini ljubavnici kojima je vjerovala, no naravno tko nas može bolje poznavati osim sami sebe. Zbog nepoznavanja nametnutih potreba Emma se našla u jazu između iluzija i stvarnosti. "Izgubila" je svoj identitet, koji je cijeli život gradila jezikom i diskurzom i odlukama drugih. Emmine se tragičan završetak može objasniti neprestanom podvojenošću između iluzija i neizbježne stvarnosti koja ju je pratila cijeli život. Emma je življenjem u iluzijama uništila svoj život, ali i život drugih i na kraju se odlučila za smrt kao jedini izlaz jer više nije mogla bježati od stvarnosti. Prepletanjem raznih karakteristika koje mogu predstavljati različite tipove identiteta možemo zaključiti da Emma nažalost nije došla do postignutog identiteta, već je ograničila samu sebe da mora živjeti život kojeg ona nema i tu se nije snašla, nego je lutala i tražila nešto što će joj pružiti utjehu, ali na krivim mjestima. Lucija je odgajana u patrijarhalnome društvu i u obitelji koja ne cijeni žene, a njezina majka se tome ne odupire i tu možemo odmah pretpostaviti da će njen razvoj identiteta biti nametnut. Zbog svojeg odgoja Lucija je uvijek tražila da joj netko posveti malo vremena, kao i bilo koje društveno biće i zbog toga je razvila psihološku ovisnost o ljubavi drugog. Tako ljubav koju nije dobivala od oca želi nadomjestiti Alfredovom, naivno vjerujući da je ta ljubav prava. Lucija se razočarala zbog svakog člana obitelji i nije ni dobila priliku pokazati svoje želje, sposobnosti i talente jer nitko nije obraćao pažnju na nju. Tražila je potporu i kada je mislila da je napokon našla svoju sreću, sve što je uspjela izgraditi se srušilo. Lucijin identitet je nametnut iako ona u nekim situacijama pokušava pobjeći od istine, na kraju i ona shvaća da je za sve što se dogodilo u njenom životu kriva ona jer nije rođena kao dječak. Kao i Emma, Lucija pokušava naći svoju slobodu i svoje „Ja“, no zbog okoline to ne uspijeva. Iako bismo na prvu pomisao rekli da su njih dvije potpuno različiti likovi, one su zapravo samo dvije individue koje se traže u velikom svijetu. Možda su postavljene u isti kontekst, ali nisu imale priliku istražiti mogućnosti svog identiteta i naći cilj kojim većina nas teži, a to je sreća u zajedništvu.

9. Popis literature

1. Arnett, J. (2000.), Emerging adulthood: a theory of development from the late teens through the twenties. *American Psychologist*, 55, 469-480.
2. Amann, E. (2006.), *Importing Madame Bovary: The Politics of Adultery*, Palgrave Macmillan, New York
3. Berzonsky, M. D. i Kuk, L. S. (2000.), Identity Status, Identity Processing Style, and the Transition to University. *Journal of Adolescent Research*, 15, 81-98.
4. Biti i sur. (1986). Biti, V., Borovečki, Ž., Čiček, M., Gajer-Picun, Đ., Hitrec, G., Jurković. T. i suradnici, *Od puberteta do zrelosti*, Zagreb: Mladost.
5. Bogdanić, N. (2000.), *Veliki majstor stila: uz 120. obljetnicu smrti Gustava Flauberta*. Hrvatska obzorja: časopis Ogranka Matice hrvatske, Split, br.8, 419-422
6. Culler, J. (2001.), *Književna teorija : vrlo kratak uvod*, Zagreb : AGM
7. Čudina Obradović, M. i Obradović, J. (2006.), *Psihologija braka i obitelji*. Zagreb: Golden marketing-Tehnička knjiga.
8. Erikson, Erik H. (2008.), *Identitet i životni ciklus*, Beograd: Zavod za udžbenike
9. Fulgosi, A. (1997). *Psihologija ličnosti, teorije i istraživanja*. Zagreb: Školska knjiga
10. Frangeš, I. (1978.), *Književnost hrvatskog realizma u europskom kontekstu*, u: Hrvatska književnost u europskom kontekstu, Sveučilišna naklada Liber: Zagreb, str. 381–391
11. Flaker, A. (1976.) *Stilske formacije*, Sveučilišna naklada Liber: Zagreb
12. Flaubert, G. (2012.), *Gospođa Bovary*, Zagreb: Školska knjiga
13. Flander-Buljan, G., Kocijan-Hercigonja, D. (2003.), *Zlostavljanje i zanemarivanje djece*. Zagreb: Marko M. usluge d.o.o.
14. Jelčić, D. (1996.), *Posljednji Stipančići u: Dubravko Jelčić, Velimir Visković, Posljednji Stipančići; Pripovijetke Slavka Kolara*, Zagreb: Školska knjiga
15. Kroger, J. (2007.), *Identity Development: Adolescence Through Adulthood*. SAD: Sage Publications.
16. Kroger, J. i Marcia, J. E. (2011.), *The Identity Statures: Origins, Meanings and Interpretations*. U Schwartz, S. J.; Luyckx, K. i Vignoles, V. L.. (Ur.), *Handbook of Identity Theory and Research* (str. 31-53). SAD: Springer
17. Kroger, J., Martinussen, M. i Marcia, J. E. (2010.), Identity status change during adolescence and young adulthood: A meta-analysis. *Journal of Adolescence*, 33, 683-698.
18. Larsen, R. J. i Buss, D. M. (2008.), *Psihologija ličnosti: Područja znanja o ljudskoj prirodi*. Zagreb: Naklada Slap.
19. Luyckx, K., Goossens, L., Soenens, B. i Beyers, W. (2006.), Unpacking commitment and exploration: Preliminary validation of an integrative model of late adolescent identity formation. *Journal of Adolescence* 29, 361–378.
20. Lacković-Grgin, K. (2006.), *Psihologija adolescencije*. Jastrebarsko: Naklada Slap.

21. Marcia, J. E. (1993.), The Ego Identity Status Approach to Ego identity. U Marcia, J. E., Waterman, A. S., Matesson, D.R., Archer, S.L. i Orlofsky, J.L. (Ur). Ego Identity: A Handbook for Psychosocial Research (str. 3-21). New York: Springer- Verlag
22. Marcia, J. E. (1980.), Identity in Adolescence. U Adelson, J. (Ur.) Handbook of Adolescent Psychology (str. 109-138). New York: Wiley and Sons.
23. Nemeć, K. (1995.), Povijest hrvatskog romana od početka do kraja 19. stoljeća. Znanje: Zagreb
24. Nemeć, K. (2005.), Vjenceslav Novak – vrhunac hrvatskoga književnog realizma. u: Novak, Vjenceslav. Posljednji Stipančići, Školska knjiga: Zagreb
25. Novak, V. (1994.), Posljednji Stipančići. Zagreb: Mosta
26. Peternai Andrić, K. (2008.), Ime i pitanje identiteta u književnoj teoriji: doktorska dizertacija, Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet
27. Solar, M., (2003.), Povijest svjetske književnosti : kratki pregled, Zagreb : Golden marketing
28. Slamnig, I. (1999.) Svjetska književnost zapadnoga kruga, Školska knjiga: Zagreb
29. Šicel, M. (2005.), Povijest hrvatske književnosti. knjiga 2, Realizam, Naklada Ljevak: Zagreb
30. Šafranek, I. (1995.), Crveno i crno i Parmski kartuzijanski samostan Stendhala, Gospođa Bovary i Sentimentalni odgoj Gustava Flauberta, U traganju za izgubljenim vremenom Marcela Prousta, Zagreb: Školska knjiga
31. Štambak, D. (1998.), Odabrana francuska proza, Zagreb: Matica hrvatska
32. Šafranek, I. i Polanščak, A. (1972.), Francuski realistički roman, Školska knjiga, Zagreb
33. Zlatar, A. (2004), Tekst, tijelo, trauma : ogledi o suvremenoj ženskoj književnosti, Zagreb : Naklada Ljevak.
34. Link na izvor: <https://www.verywellmind.com/erik-erikson-biography-1902-1994-2795538>, stranica zadnji put posjećena 10.08.2020.
35. Link na izvor: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=44224>, stranica zadnji put posjećena 19.08.2020.